

B A C S Ó BÉLA

A STEFCSIK-HÁZ

REGÉNY

A TÁLTOS KIADÁSA. BUDAPEST

Minden jog a szerzőé.

Ebből a könyvből 50
számozott példány ké-
szült finom papíron,
az író kezevonásával.

I.

Fiakker állt meg a Stefcsik-ház előtt.

E szokatlan jelenség kizökkentette a szomorú ház lakóit a fájdalmasan kínos és állandó egyhangúságból. Kíváncsian nyitogatták ki a nyikorgó és rozoga ajtókat. A hiányosan öltözött gyermekek hosszú sora ellepte a piszkos és sötét kapuboltot. Februárvégi, tavaszbahajló idő volt. A nap fáradt, bágyadt fényvel sütött le a csúnya udvarra, hol a koromlepte és olvadó hóban tarka összevisszaságban és bántó rendetlenségben heverték a citromhójak, cipőrongyok, ételhulladékok, kávéaljok, csupasz kutyakölykök és egyéb undorító, bomlásnak indult anyagok. Az udvar büzzel volt tele. A magas ház koromfalaiból kicsi, rácsos ablakszemek pislákolnak kifelé. Az ablakokon sirmalmas változatosságban, hol egy félig telt ugorkásüveg, hol egy szárított gombával telt zacskó, hol pedig a hiányzó ablaküveget pótló bedugdosott penészes rongyok ékelenkedtek.'

A Stefcsik-ház hatalmas kétemeletes épület volt, sötétszürke, kormos falakkal, amire Stefcsik mindig megjegyezte:

— Kár kifesteni ilyen szemét népnek... Egy hét múlva újra piszkos lenne...

Valaha gőzmalom volt az épület. A vállalat megbukott és így Stefcsik nagyon olcsón jutott a házhoz, amelyet azután tudott értékesíteni is. Kőművesmester

fia átalakította a ház belsejét úgy, hogy hatvan kis lakással nyílhatott meg a Stefcsik-ház.

Esténként ki-kigyúltak a szorosán egymás mellett lévő kis lakásokban a sárga petróleumlámpák és ebben a kivilágításban nagyon szomorú volt a Stefcsik-ház.

Ványadt, beteges, nyútt testű, fáradt emberek voltak a lakók, csendes, gyáva lények, akik rettegték a szívtelen és könyörtelen Stefcsik haragjától. Akaratgyenge pálinkarabok, bigottságban elbutultak, némán szenvedők és állati sorban élő szegény emberek kétségbeesetten szánandó tömege lakott a házban.

Stefcsik úgy járt-kelt közöttük, mint aki érzi, hogy sokkal különb és ezt a fölényes tudatát feltétlenül meg kell őriznie. Hatalmas testén megfeszült a zubbonyal egybevarrt amerikai nadrág, amit ő büszkeséggel hordott, mint amerikai útja tanúbizonyságát. Egészségtől piros ábrázatán állati nyugalom ült. Büszkén és nyugodtan pipázgatva járta be a házat mindennap. Nem volt a világon olyan dolog, amihez neki ne lett volna hozzászólása. Mindenben magát állította példaképnek. Bár munkával soha életében meg nem terhelte magát, mégis szemrehányólag jegyezte meg olykor-olykor:

— Úgy dolgozzatok, ahogy én dolgoztam... Akkor lesz értelme... Gyűléseket csináltok, szidjátok az istent és a papokat... És mit használ?... Koldusok vagytok...

Voltak azonban a házban olyanok, akik legendás eseteket tudtak Stefcsik vagyonának eredetéről. Mondogatták azt is, hogy Amerikában nem a legtisztább módon szedett össze pár ezer dollárt, mert bizony hihetetlen, hogy valaki egy év alatt úgy megszedje magát. Csermák, a suszter, titokban elmondta egynéhány lakónak, hogy mikép rabolta ki Stefcsik a legjobb barátját.

— Lelketlen bitang ez — mondta Csermák. — A barátja az tíz évig volt Amerikában, Stefcsik csak egy esztendeig. Együtt jöttek haza. Az a szegényember tízezer dollárt hozott magával, nagy meglepetést akart csinálni szegény feleségének, aki a dohánygyárba járt. Amikor hazaértek, Stefcsik és a másik betértek egy kocsmába, ahol reggelig mulattak és berúgtak. Stefcsik akkor lopta el a pénzt...

Csermák azonban rosszakaratú ember volt, nem lehetett minden szavában megbízni, bár igaz, hogy ezeket mindenkor nagy esküdözések között adta le a lakóknak. Ugyancsak ő mesélte azt is, hogy a lőcsei búcsúk alkalmával is nagyon megszedi magát, mert misékre gyűjt. Ilyenkor aztán jó pénzt el is kezel, de meg a Domonkosok is kiadnak neki bizonyos percentet a gyűjtésből. Az ilyen jól bevált búcsúk után pedig, amikor a nehéz pénzeket leadja vakbuzgó feleségének, e szavakkal üdvözli jámbor élettársát:

— A szűz Máriácska küldi neked ezt a kis pénzt...

Az agyafűrt Csermák mindezt a leghatározottabban állította. Azt is beszélte, hogy Stefcsik félholt koldusokat tartogatott a házában, hogy irgalmasnak lássék, idővel azonban rávette a tehetetlen, beteg embereket arra, hogy keservesen összezsugorgatott pénzüket holtig való ellátásért és temetés fejében adják át neki.

— Így csinált a sánta Turekkel... — magyarázta Csermák —, a hülye Linával és a Zamazceni Katival is... Az egyiktől háromszáz forintot, a másiktól ezret, a harmadiktól kétszázharminóat rabolt el... A szemébe merném megmondani... A Poslyicky Károlyt is behozta, de amikor megtudta, hogy nincs annak a szegény koldusnak egy rongyos vasa sem, akkor halálos betegen kergette ki a házból...

A lakóknak ebben a dologban az volt a véleménye-

nyük, hogy ha Csermák súlyos állításainak csak a fele is igaz, akkor Stefcsik nem tisztességes ember. Voltak ellenben olyanok, akik hitetlenül rázták a fejüket és sehogy sem tudták elképzelni, hogy az az ember, aki a Domonkosoknál előimádkozó, a harmadrend világi elnöke, jó katolikus hívő, aki harangozáskor, bárhol is van, lekapja fejéről a kalapot és fennhangon imádkozza el az angyali üdvözlést, ilyen ember legyen.

Csermáknak sokszor minden ékesszólását igénybe kellett vennie, hogy teljesen befeketítse Stefcsiket.

Stefcsiknek e titkos, Csermák által ismertett foglalkozásain kívül voltak azonban nyílt, mindenki előtt ismert „tisztos” vállalatai. Rendes polgári üzletek. Háza földszintjének nyugati oldalát raktáraknak tartotta fenn. Itt vette át azt az égetett meszet, amit a közeli falvakból hordtak be hátukon a parasztasszonyok és amelyet veszekedésses alkudozások után, nagyon csekély fillérékért szerzett be. Üzleti összeköttetésben állott kisebb kőművesmesterekkel, akiknek azután mázsánként adta el a kilónként összegyűjtött meszet. Csermák erre is azt mondta, hogy olyan fekete lelkiismeret kell az ilyen üzlethez, mint amilyen a Stefcsiké.

— Kétszer annyiért adja el, mint ahogy veszi...
— mondta megvetéssel.

Stefcsiknek azonkívül fuvarozási vállalata is volt. Három pár igáslóval homokszükségletet elégített ki az építkezéseknél. Nagyon tépett emberek voltak a kocsisai, akik minden szombaton csak sok veszekedés után tudtak egyezsége jutni Stefcsikkal, aki ilyen alkalmakkor dühösen piszkolódott:

— Nincs huncutabb a szegény embernél...

Mint vállalkozó, minden olyan munkát, amihez nagyobb szakértelem nem kellett, felvállalt. Így:

városi, erdei és megyei utak rendbehozatalát, fák kivágását mindig magának szerezte meg. Hatvan-krajcáros napszámok mellett azután nagyon jövedelmes üzleteket csinált. De azért ő sokszor panaszkodott a rossz üzleti időjárás miatt.

— Egészen máskép volt az harminc évvel ezelőtt! — mondta. — Akkor vettünk amolyan kis kalaphoz való fényes pléhecskéket, blyaskákat egy krajcárért kettőt és eladtuk darabját hat krajcárért... A parasztleányek majd feldöntötték a sátrat miatta, úgy kapkodták ... A lőcsei búcsún eladtunk vagy tíezret belőle...

Aszaltszilvaképű, kicsiny, töpörödött és korcs-termetű élettársa most is készíti az olvasókat és nincs egyetlen búcsú sem a környéken, amelyen ő fel ne állítaná sátrát, melyben kisebb-nagyobb színes olvasókat, fehér és fekete skapulárékat, fészületeket, gyertyákat, izsópfüvet, kegyhelyi ereklyéket és más jól jövedelmező apróságokat árult. A búcsúk pedig rendszerint jól ütöttek be.

— Zseniális ember azért... — mondta Csermák, aki minden gyűlölete mellett is csodálta Stefcsiket.

— Van neki egy zsák talentum... — toldotta meg újabb ismeretlen fogalommal Stefcsik magasztalását.

Különben pedig a suszteren senki sem tudott eligazodni, mert este még szidta Stefcsiket, de reggel már együtt kóstolgatták a szilvóriumot, amelyre Stefcsik, mint saját égetésüre, nagyon büszke volt.

Ezek a töredékek azonban a legkevésbé sem mutatják a Stefcsik házi életét, ezek csak színes foltok a Stefcsik-ház történetének ízléstelenül tarka szőnyegében. Mert a Stefcsik-háznak száz bibliánál is komolyabb szomorú története van.

II.

A kíváncsian lesett fiakkerből egy nagyon elegánsan öltözött hölgy és egy feltűnően szőke, amerikai ruhába öltözött férfi szállott ki. A homályos kapuboltban végigsietve a háziúrhoz tértek be.

Stefcsik ujjongva ugrott fel és széssel kínálta meg vendégeit.

Künn a folyosón lelkenedezve újságolták az emberek:

A Bauer Mari jött vissza... Az a rima... Na nézd már, itten ucca rongya volt, ott pedig milyen jól ment férjhez ...

Nem volt, aki felnyissa a szemét annak a szegény embernek... mondta egy mérgestekintetű öregasszony, aki éppen a padlósikálást hagyta abba és sovány karjait a csípőire rakva nagyon szomorú figurát mutatott.

Majd más is közbeszólt:

— És van pofája idejönni, ahol mindenki tudja miféle volt...

Az egész ház összefutott az újságra. Hát igaz-e? Csakugyan eljött?

Nem törültem volna belé a kapcámat... mondta az egyik kocsis és nagyon mélán gondolkozott el az élet furcsaságain.

— Hát bizony számár is aki tisztességesen él... Minek? Ha fél világot szajhája is, úgyis férjhez megy ...

— Jobban mint mi... tette hozzá egy sápadt és sárgakezű pótkávégári lány.

Nagyon megtárgyalták az ügyet. Később azután lassacskán beszorultak Stefcsikhez, aki nagyon dühös lett és kifozta az alkalmatlankodó gyermekeket.

Bauer Mari nagyon nyájas volt és jóakaratólag megismert mindenkit, kezét szorított az emberekkel és csókolódzott a leányokkal.

— Mennyi gyűrűje van... És milyen vastag az az aranylánc a nyakán...

Állapították meg a munkásleányok és bizonyos elfogult, félszeg tisztelettel, szögletesen álltak meg Bauer Mari előtt és kényelmetlenül érezték magukat. Azonban nagyon jól esett nekik Bauer Mari jóindulata.

Stefcsik lefoglalta magának az amerikaiit, aki nagyon szépszemű ember volt és tört angolsággal beszélni próbált vele:

— Haj... haj mister... ott van élet... Itt nyomorúság...

És büszkén feszítette meg magán az amerikai szabású munkásöltönyt.

— Én is voltam kint... Dolgoztam... Megsegített az isten...

Az amerikai udvariasan nevetgélt, mosolygott és szórakozottan, idegesen szúrte fogai közt:

— Jesz... jesz mister Stefcsik...

Bauer Mari megasszonyosodott alakját megfélekezett csodálattal nézték a gyári lányok, akiknek vézna arcukból a hiányos táplálkozás és a gyári levegő egészségromboló bágyadtsága szomorúan rítt le. Fakó szemeikben megvillant egy-egy gyöngye könnyű és morálfelrúgó lázongó érzések primitív megsejtései ébredtek beteges és agyonnyomorított öntudatukban.

Bauer Mari ott állt előttük ragyogóan, egészségtől duzzadó pirosposzsgás orcákkal, kívánatos telt idomokkal.

Pedig most három éve kivezették az asztalosok mulatságáról. Bauer Mari akkor sem esett kétségbe. Nevetgélve, kicsinylőn mondogatta:

— Füttyülök a kisiparosokra...

És akkor ment ki Amerikába. Szerencséje volt. Szép, szelíd ember az ura.

— Mészárosmester a férjem... Senki se hinné, olyan úri a kinézése... Mondta Bauer Mari... Tizenkét segéddel dolgozunk ...

Azután angolul beszélt az urához. A lányok ámulva csodálták angol műveltségét. Bauer Mari jókedvű volt, kedveskedett, tréfált, megsimogatta és megölelgette a lányokat, majd pedig ravasz asszonyi fogással mindnyájuk előtt megcsókolta a piruló amerikaiit.

Az emberek nevettek és el voltak ragadtatva Bauer Maritól.

Majd arról panaszkodott, hogy nagyon sajnálja, hogy semmi ajándékot sem hozhatott, de küld majd Amerikából. A gyerekek között pedig kiosztott egy néhány „Cunard Line” jelvényt és csecsebecsét.

Mikor pedig már úgy érezte, hogy eléggé ünnepelt idegen a Stefcsik-házban, akkor nehezen, könnyek között elbúcsúzott. Stefcsik alig tudta magába fojtani afeletti dühét, hogy a lakók mind benyomultak lakásába és így alig válthatott egypár bizalmasabb szót a házaspárral. És erőltetett nyájassággal mondta:

— Gudbáj mister... gudbáj... Amerika az élet...

És hosszan nézett az elgördülő fiakker után.

Csermák is ott ólálkodott a kapuboltban és reá-

mutatott a merengő Stefcsikre.

— Pénzre gondol ez most is... Mondta... Zseniális ember... Mindig pénzre gondol...

Az emberek azután még sokáig tárgyalták a Bauer Mari érdekes esetét. A gyári lányok közül pedig sokan ezen az éjjel belesírtak a piszkos párnákba.

III.

A Stefcsik-ház lakói nagyon vegyes népek voltak. Stefcsik számszerint osztályozta őket. Hatvan kisebbnél kisebb lakásban összezsúfolva legalább kétszáz lélek lakott. A lakások sorszámozva voltak.

Az egyesben a Stefcsik lakott a feleségével. Nagyon szerény bútorzatú igénytelen egy szoba-konyha lakás volt ez, telve szentképekkel és apró bálványokkal. Stefcsikék itt élték le kultúrárt sohasem óhajtó, vágyaktól sohasem terhes és céljanemtudott életüket. Két felnőtt fiuk már a maguk lábán járó férfiak. Az egyik kőművesmester, a másik azonban kinőtt a családból, mert az középiskolai tanár. Ezzel különben, ki eredetileg cisztercita tanítószerzetes volt, Stefcsik szigorú parancsára megszakítottak minden érintkezést azóta, hogy a hálátlan fiú kilépett a rendből. A törődött, beteges asszony, akiből semmi sem tudta kiölni az igaz és őszinte anyai érzést, titokban sokszor segítette azt a fiát, aki most már más valláson volt és akinek a nevét sohasem lehetett kiejteni a Stefcsik-házban. S így az öreg rabszolgalelek csak rózsafüzérekészítés közben mert néha-néha fiára gondolni titkos könnyhullajtások közben.

Stefcsik a nap legnagyobb részét lakásában töltötte, ahol apró számadásait végezte, ami nagyon keserves munka volt neki. Néha úgy segített a dolgon, hogyha nagyobb számadása volt, azt valamelyik

elemista gyerekekkel is összeadatta, mert — úgymond — gyengék a szemeim. Máskor pedig a „Krestan”-t betűzte és örömmel verte össze kezeit, ha egy-egy neki tetsző pánszláv kifakadást vagy pedig zsidógyűlölettől bűzlő kis híreस्कét fedezett fel.

— Adnék egy szivart a redaktornak... mondta ilyenkor, ami, tekintve példátlan fősvényységét, nagy dolgot jelentett. Ő ugyanis sohasem szítt szivart, hanem katonadohányt szerzett be olcsó áron, amit azután maga vágott fel és hogy a közönséges szagát ellensúlyozza, belevagdosta a vadlucerna illatos leveleit, amiktől aztán a komisz dohánynak tűrhető szaga lett.

A fuvarosokkal és napszámosokkal való elszámolásokra vonatkozólag az ajtó belső oldalán voltak a feljegyzései. Egyiptomi hieroglifekhez hasonlítottak ezek, de Stefcsik remekül eligazodott rajtuk és még sohasem történt meg az, hogy valamelyik napszámosának csak egy krajcárral is többet fizetett volna.

A kettesben lakott Grál István, egy öreg tanító, Margit leányával. Ez a lakás a ház egyetlen kétszobás lakása volt, rendes ablakokkal az utcára. A háznak malomépület idejében ezt a két szobát irodának használták.

Igen érdekes ember hírében állott, maga volt a megtestesült kötelesség. Kötelességről való fogalmai, nézetei és az e köré csoportosuló megállapításai közismertek voltak a Stefcsik-házban.

— A haza mindenek előtt... mondogatta és ha a Himnuszt énekelték valahol, olyankor mindig könnybelábadt a szeme.

— Látom az ezredéves szenvedéseket, látom a vérbefojtott szabadságharcot, az aradi tizenháromat és vérzik a szívem.,.

— Napszámosa vagyok a hazának, nélkülözök, de

örömmel viselek el mindent, mert ez honfiúi kötelességem... mondta olyankor, ha a kötelességekre beszélt.

Így tehát nagyon természetes, hogy rendkívül módon haragudott a kivándorlókra:

— Kapzsiság... Aranyéhség és ami a légsúlyosabb, hazafiatlanság a kivándorlás... mondta egyszer a kispolgári kaszinóban. Nagyon szépen megmondta a költő, hogy „itt élned és halnod kell...”

Egy ily alkalommal valami csizmadiamester: cinikusan vágott közbe:

— De a költő nem tudta, hogy itt előbb hal meg az ember, mintsem, hogy élne...

Ezen aztán a kispolgári kaszinó tagjai nagyot nevettek. Gál István ellenben nem állt szóba többé csizmadiával.

Nevetséges figurát mutatott, amint végigment az utcán, kopott, megkurtult nadrágban, a sok tisztogatástól foszló és elgyengült szövésű durvaposztó kabátjában. Viharedzett kemény kalapjának lehajtott karimáját nyomorúságos rojtok csipkézték körül.

Lakása szegényes bútorzatát leánya Margit tartotta rendben, akinek élete megsiratni valóan szomorú és egyhangú volt. Margit huszonötéztendő volt és gyötrelmes leánysága bágyadtá, bánatossá merevítette különben kellemes arcát. Korán elhalt édesanyja teendői mind a nyakába szakadtak és azóta ő főzött, mosott és varrt a családra. Mert volt két fivére is. Az egyik katonatiszt — valahol Olmützben szolgál —, a másik adóhivatalnok Csikszentmiklóson Nagyon ritkán gondolnak atyjukra. Ha levél érkezett is tőlük, abban siralomnál egyéb ritkán akad. Nagy a drágaság, az állam nem ad pótlékot, meg más efélékről szólnak a levelek.

Margit az idők során hozzánevelte magát atyja

rideg egyéniségéhez és nagyon keserű meggyőződéseivel voltak az élet gyönyörűségeiről. Korán érett ésszel, kétségbeesett öntudattal állapította meg magában azokat a pesszimiztikus életigazságokat, amelyek egyedül üdvözítőnek a megsemmisülést tartják. Néha-néha napsugarasabb napokon felujongott életörömkre vágyó lelke és kegyetlenül élére állított szédítő logikával olyan megállapításokra jutott, melyek szerint élete ellen való gyilkos igazságtalanság az, hogy hamis társadalmi alapból nőtt, hamis felfogások régi bűneiért neki is szenvedni kell. Ilyenkor megkívánta a szabadságot, a nyügtelen életet, ilyenkor ki-kitört lázongó hite az atyja kötelességteóriájának korhadttal fapalánkjai mögül és élete igazabb, őszintébb módozatait kutatta, kereste és nyugtalan szívvel áhította. De ezek csak rövid állapotok voltak. Rendszerint újra elcsendesült a lelki harc és Margit csendes, türelmes, vágyakat gyilkoló, nemtörődöm, könnyesszemű szomorú lány lett újra.

A házban nagyon sokszor hallották zongorázni Margitot. Játékában testet öltött szomorúságok, hulla vágyak és fojtott zokogások csodálatosan érzékeny és finoman kielezett fájdalmas melódiákba ölelkezve temetkeztek. Hömpölyögve, egymást túlzokogva szálltak ki az ócska zongora tompított hangjai. Olykor olyan melódiák rebbentek ki, mintha kazamaták emberöltőkön át sínylődő elembertelenedett szenvedői bűnbánó, síró zsoldárokat énekelnének mélyen a föld alatt. Mindig lemondás, soha reménység, mindig fájdalom és sohasem öröm volt a Margit zongorajátéka.

Fel fogok mondani nekik ... mondogatta ilyenkor Stefcsik, akinek zsarnokká fejlődött bárgyú öntudatában lázongás számba ment az, ha az egyik lakó az ő parancsait nem respektálja.

— Folyton zongorázik... Ezt nem tűrhetem, vagy csönd lesz, vagy felmondok nekik...

De nem mondott fel, mert Gálék voltak a legpontosabb fizetők.

A földszinten nem volt több lakás. Az udvar hátsó, jobb és bal oldalát az istállók, raktárak és kocsiszínek foglalták el.

Az emeleteken hosszú és széles sötét folyósókba nyíltak a három- és négyméteres kicsi, néhol konyhával is ellátott lakások ajtai. Stefcsik hetenként szedte be a lakbéretet, mert szerinte ezek az emberek másképp sohase tudnak fizetni.

Az első emeleten folytatódott a számozás. A harmasban lakott Csermák, a suszter kisebb-nagyobb számszerint hét gyermekével. Csermák foltozósuszter volt, fiatal korában vándorutakat is tett, amit ő mindenkor felemlített önmaga dicséretére. Kocsmai mulatozások közben nagyon sok félig igaz esetet mondott el. Nagyon sokat pálinkázott, olykor minden keresményét elitta. Ilyenkor a soktagú család abból élt, amit Matild, a varróleány keresett éjjelenként berregtetve az ócska varrógépet. A proletárleányok típusa volt Matild. Dolgozott éjjel-nappal szünet nélkül, míg atyja sokszor napokig sem nézett hazafelé. Amikor pedig kóválygó fejjel, piszkosan, lomposan hazabotorkált, akkor is pénzt követelt és tört, zúzott mindent. Matild nyögte az ígát, de sohasem gondolt arra, hogy ez másképp is lehetne. Az iskolában belénevelt valláserkölcс még mindig visszariasztotta az önálló gondolattól, az akaratos cselekvéstől. Oktalan türelemmel, fatalista megnyugvással reménykedve, elgyötörten dolgozott, hogy betömje az esdeklő kicsiny testvérek éhes száját. Sokszor éjfélén túl is berregett ócska varrógépe, amelyre már három éve fizeti a részleteket. Reggel azonban tiszt-

tán, egyszerű bájjal, rendesen öltözve besietett a varrodába. Matild csodálatos leány volt. A sok görnyedő munka nem tudta megtörni hajlékony derekát, a pislákoló mécsék szemetvágó és kápráztató undok sárgasága, nem törte meg mélyfekete szemeinek ragyogását, a sok virrasztás nem szárította ki finombőrü arca bálvány pirosságát. Feltűnően szép leány volt. A családi környezet fásultsága nem tudta kiölni élénk kedélyét. Amolyan érthetetlen boldog érzés dagasztotta olykor-olykor szívét; az ifjúság sokatígérő joga, a szerelemvág्य ébredésének nagyszerűsége volt ez. Otthon pizsokban heverték kis testvérei, atyja, sokszor anyja is részegen terült el a padlózatán, de ő mindig dalolva hajtotta varrógépet. Nagyon hamar került ki a tülekedő életbe. Érzékeny lelkű és finom érzésű, félig gyerekleány volt még, amikor anyja a varrodába adta, bár atyja mindenáron azt akarta, hogy gyárba járjon, ahol az első pillanattól kereshet. Korán meg kellett tanulnia minden olyan életigazságot, mely eleinte undorral töltötte el, azután pedig a higgadt gondolatok leszűrődése után, azt a hitet ébresztette benne, hogy az ilyen tudás nagyon erőssé és keménnyé neveli lelkierejét. A társadalmi élet elemei mint egymás után váltakozó új csodák álltak meg gyermekes és tapasztalatlan gondolkozása szűk szorosánál. A világosság egy-egy sugarát öröms csodálkozással fogadta. A szexuális életről durva és trágár tréfák között leánytársaitól kapott felvilágosítások mind komoly és elemző gondolkozásra készítettek. Lassan leülepedett zavartalan ismeretei az élet komolyságát és töiffig,, vényeit illető megismerései, egy általa rendszeresnek és öntudatosnak hitt világfelfogásnak lettek alapjai. Azonban az a világfelfogás nagyon is önmagából való volt és a külismeretek szegénysége miatt természeté-

sen nem is lehetett a tapasztalati igazságok kerete. Egy önmagára hagyott kis buksi fej filozófiája volt. Volt abban egy adag önfeláldozási, türelmi, szenvedéslismerési és kötelességi teória. Természetes tehát, hogy ez a kis játékfegyvertár nem lehetett elegendő egy nagy életcsatában, ahol a kiraffinálódott stratégiai fogások ezer és ezer módszere van érvényesítve. A szép és kívánatos leány wem is tudta, hogy személye mennyi veszélynek van kitéve. Azt ugyan megtanulta, hogy a felé irányuló körülrajongást ne vegye komolyan. Nagyon jól tudta, hogy a táblai elnök úr által küldött bokréta nem a legönzetlenebb hódolat és hogy az udvar szája ne rágódhasson ezen, több ízben küldte vissza a csokrot. A kíséretüket felajánló előkelőségek imponáltak hiúságának, de szorongó félelemmel gondolt arra, hogy ezek a futólag mellékutcákon való kíséretések anyagot adhatnak egy széleskörű pletyka szövetéhez. Nagyon jól tudta különben azt is, hogy az ily ismeretségeknek úri részről csak egy „miértje” lehet: hátha kapható! Néha lelke fenekéig eltelt cinikus harci kedvvel, tetszett neki a játék, biztos volt magában és kéjelegni tudott volna egy-egy hím gyötrelmében. Randevúkat ígért, amelyeken sohasem jelent meg. Egy nap elragadóan kedves volt, más alkalommal pedig fagyos, hideg. Tetszett neki ez a játék és úgy érezte mindig, hogy ő teljesen bizonyos a dolgában. De ez a biztosság nem sokáig tartott és a gyöngé kis filozófia összeomlott minden igazságával együtt. Matild egyszer szerelmes lett.

Csermákék lakása mellett az ötösben egy öreg házaspár: Csatlósék laktak. Tragédiás szomorúságok, újra meg újra visszatérő fájdalmak és vigasztalan bánatok részesei. Csatlós az ács, hatvannyolc éves búskomor öreg ember volt, galambősz fejjel és méla

csillogással könnytelt szemekkel. Nyomorúságos bére mellett is két szép leányát iskolákba járatta. Csodás termetű leányok voltak. Mind a kettő kijárta a tanító-nőképzőt. Az öregek minden öröme ebben a két szép és aranyos kedélyű leányban tellett. Boldogan gondoltak bekövetkezendő nyugodt öregségükre, amely majd a zavartalan örömök kellemes ideje lesz. De beköszöntött valami lappangó betegség és két éven belül meghalt mind a két leány, előbb a nagyobbik hervadt a sírba, aztán a kisebbik múlt el csendesen. Nem maradt utánok semmi más csak egy gyötrelmes és kínzó emlék. Az agg Csatlós annak idején három hónapig ágyban fekvő beteg volt. Az asszony a vakbuzgó harmadrendi, az hamarabb nyugodott belé a dologba, de az ács, káromolta az istent, táncolva zúzta össze a feszületet és hajigálta ki a porcellánszobrokat. Szakállát és haját tépve, a földön hemperegve zokogott napokig. Senki sem tudta megvigasztalni. Sok szenvedés után azután látszólag megnyugodott, nem sírt, egészen csendes lett. De ez a csendesség félelmetes volt. Napokig egy szót sem szólt senkihez. Fakó, hideg, elrémitő szomorúságú arccal járt-kelt az utcákon, a munkában pedig elgyötörte, elfárasztotta magát. A Stefcsik-ház lakói félelemmel vegyes tisztelettel néztek imbolygó, lehajtott fejű alakja után. Egy rettenetes, szívetfacsaró fájdalom hordozója volt az öreg ács. A lakók, kik nem nagyon értek reá egymás dolgát ellenőrizni, Csatlós minden titkát szerették volna tudni és nagyon sokat kérdezősködtek felőle Csermákéknál. Legújában úgy látszott, megvigasztalódott az öreg. Öreges rekedt hangon bűnbánati zsoltárokat énekel. Ilyenkor azután felesége zokogva sír, akit ő vigasztal meg bibliás vigasztalással. Jób történetét olvasgatja fennhangon.

— Az ember sírni kénytelen, ha ezeket hallja... mondta Csermák. — Imádság, biblia, zsoltár és olajmécses ... Sokkal okosabb volt, amikor káromkodott, amikor az istent szidta... Meg fog bolondulni szegény ember...

Az ötösben egy mosónő lakott: Fischer Kati, akinek kezén kötélvastagságú erek dagadoztak, melle horpadt volt, alakja rokkant. Egy jogász fia volt: Károly. Ez a fiú „törvénytelen” gyermeke volt a mosónőnek. A szegény asszony azonban nagyon megszenvedhette örömtelen anyaságát, mert bizony semmi vágyat sem érzett arra, hogy egy kifogástalan házasesetben, törvényes gyermekeknek is életet adjon. A mosónő kegyetlen nélkülözések között nevelte fiát. Károly nagyon jól tanult az elemiben, beadta hát a gimnáziumba, azzal az erős elhatározással, hogy ur legyen belőle. A flu a gimnáziumban is az első tanuló közé tartozott és anyja gondjai is kevesbedtek, mert Károly órákat adott és éjjelenként tanult. Keserves idő az volt, amikor leérettségizett, jogász akart lenni, maga sem tudta miért. Pap nem lehetett, mert törvénytelen volt. Az első években egy ügyvéd uzsorás irodájában dolgozott éhbérért. Most egy másik nem kevésbé kapzsi ügyvédnél dolgozik délutánonként harminc koronáért, délelőtt ellenben szorgalmasan hallgatja a jogot. Ez az összeg nagyon csekély volt. Keá kellett szorulnia öregedő és a munkában megrokkant anyja segítségére. Sokat nélkülözött. Kopott ruhában, ócska felöltőben járt. Ilyen öltözetben azután röstelt az emberek közé menni. Nem járt sem a kávéházba, sem a jogászkörbe. Hiszen sokszor tiszta inge sem volt, szomorú szatírja a sorsnak: mosónő volt az édesanyja. Ilyenkor a nyomorúság rávitte arra, hogy fehér kartonból kivágott ingmellet tett a rongyos nyakkendő alá. Félszeg, embe-

reket kerülő, álmos ember volt Károly. Szerelmei, édes emlékei, mámorvágya és egyéb szenvedélyei csupán csak mint álmokképek éltek megnyomorított képzeletében. Megtörtént néha, amikor szédülve, elkomorodva ballagott fel a lépcsőkön, a folyosó egyik sarkában ölelkező fiatalokat látott meg. Tágra meresztett szemekkel, reszkető csodálattal nézte, hogy az erős karú férfi ölelésében a hímre boruló nő arca boldog mámorban úszik, amikor a férfi reá-hajtja fejét és erősen, forrón csókolja. És kábultan botorkált el szűk lakásukba. Ilyenkor reszketett valami elfojtott vágytól, lángban égett arca a mámorsozomj uságtól. Silánynak, hitványnak érezte magát és belátta, hogy az önmegtartóztatást hirdető tanítás hazug, buta, oktalan és a természettel szembe-szálló, életet megcsonkító tanítás. Arra gondolt, hogy férfi csak akkor lehet, ha ő is olyan hatalmasan a hím igaz mivoltában él és fejlődik folyton az élet felé, mint az az ölelkező kőművessegőd.

Roskadozó életét támogatta, igaz emberi sorsra vágyakozott, de mindannyiszor bágyadtan riadt vissza minden határozottabb cselekvéstől. Mert amikor a küzdelmek beláthatatlan messzesége megjelent képzeletében, akkor elrémült, gondolatokat gyilkolt és robotolt újra végtelen taposómalmában...

Lakott még a házban egy mellbeteg és bigott dohánygyári munkásnő, aki arról volt nevezetes, hogy már nagyon sokszor feladták neki az utolsó kenetet, mindazonáltal még mindig tart gyötrelmes élete. Egyszer jobban lesz, máskor újra súlyosan beteg, szegény leány elkészült már a legrosszabbra is. Tömjénfüstös, ereklyékkel, feszületekkel és szentképekkel telerakott szobája, melyben egy sötétveres örökmécses halványan, percegve pislákol, a halálra való megadástarti előkészülést mutatja. Párnákkal

dúsan megrakott leánynyoszolyája alatt ott rémítget egy kemény deszkakoporsó, amelyre aranyszögekkel van kiverve a neve és aranyszálakkal átszőtt selyemszemfedővel van letakarva.

A többi egyszobás lakásokban nagyon vegyes és történetnélküli nyomorgók laktak. Napszámosok, munkások, munkásnők, fuvarosok, alkoholisták, betegek, szomorúszemű szegény emberek.

Esténként elkezdődött az ajtónyitogatás, csoszogás, topogás, sikoltás, gyermeksírás, ének és jajgatás, részeg emberek üvöltése. Éjfél felé azonban félelmetes csend lett a komorhangulatú házban.

IV.

Egy langyos májusi éjjel kétségbeesett sikoltásokra ébredt íel a ház elgyötört és fáradt lakossága.

Sorra kigyúltak a homályos lámpák és a folyosókra futottak ki a hiányosan öltözött asszonyok és férfiak.

Mi az? Mi történt? — kérdezgették rémülten és betódultak Csermákékhoz.

Csermák állati kegyetlenséggel verte, gyötörte a gyenge és törékenytestű Matildot, aki a súlyos ütések alatt roskadozva, szívetmegindítóan sikoltzott. Amikor az emberek kiszabadították atyja kezéből, akkor véresen, elgyengülten rogyott össze.

— Megesett a céda — magyarázta Csermák megbotránkozó és erkölcsbíraskodó jogát hanglejtésével is éreztetve —, valami szeretője volt... Szerelmese... Most azután terhes, verje meg a Jézus...

És féktelen dühében durván belerúgott az alétan heverő szerencsétlen leányba.

Stefcsik, aki bár szintén kíméletlen és durva lelkű ember volt, Csermák durvaságát nem tudta szó nélkül nézni:

Ja, amilyen nevelést kapott... Nem lehet különb az apjánál... Nagyon csodálkozom, hogy csak most történt a dolog... Megtörténhetett volna hamarabb is...

A lakók mind Stefcsiknek adtak igazat.

— Maga meri megverni ezt a leányt, maga disznó, aki mindig elitta azt, amit ő keservesen megkere-sett! ... Mondta valaki bátorságot kapva Stefcsik fellépése után.

Csermák erre káromkodva köpött az emberek felé. A lakók ekkor meg akarták verni a susztert és Stefcsik csak nagy nehezen tudta lecsillapítani őket.

— Ilyen szégyen az én mocsoktalan nevemen... Ilyen szégyen... kiáltozta Csermák színpadiasan és sírva borult a földre,

A felesége a háttérben guggolt és egykedvűen nézte földön fetregő férjét. Azután, amikor már wem tudta tűrni a siránkozást, ő is lármába fogott:

— Mit ütöd azt a szegény gyermeket... Hát terhes és aztán?... Én is úgy voltam, amikor feleségül vettél és mégis tisztességes asszony vagyok... A Timárné is úgy volt, a sógora is és a testvéred is, és az anyád is. Amilyen brandzs a családod, olyan a lányod is... Azt mondom neked, hagyd már abba azt az utálatos üvöltést... A becsületeddel hencegsz, de egy hét alatt még nem csináltál egy hatos ára munkát sem... Készítsd inkább azt a talpalást a kapitány úrnak, mert korán reggel jön érte a privát-diher...

Itt azután az asszony harciassá vált:

— Az pedig nem fog így menni, vagy dolgozol és akkor kapsz falni, vagy pedig, ha nem dolgozol, hát menj a sárga kolerába...

Csermák, ki józan állapotában rendszerint magyon gyáva volt és ilyenkor félt a feleségétől, kötelesség-tudóan szedte elő a cipőt, a szerszámot és dolgozni kezdett. Oldalvást bűnbánó és szánakozó pillantást vetett az aléltságából felélesztett Matildra, akit a szomszédok most helyeztek be az ágyba. Csermák nagyon rosszul érezte magát, úgy érezte, mintha

dobogó szíve ki akarna szakadni. Nyugtalan, elégedetlen volt. De hogy érzéseiről elterelje figyelmét, szorgalmasan hozzálátott a munkához.

— Csermák, azután csend legyen, mert holnap reggel kidobom a lakásból... Mondta Stefcsik és kilépett a lakásból. A lakók is utána mentek.

A suszter felé sem nézett Stefcsiknek, csak szurkozta a fonalat és nagyon el volt keseredve szíve gyökeréig. Szegény kis Matildkám, édes jó kis leányom, mondogatta magában és sírni szeretett volna, szánta megkínzott törékeny gyermekét. A leány nyögdecselt, sziszegett, néha-néha halkán feljajdult. Mindezek megrezentették Csermák lelkiismeretét. Nagyon keményen nekifeküdt a munkának, úgy, hogy éjfélután két óra tájban teljesen készen lett a kapitány úr cipőjével. Nagyon fájt a feje és a szemét könnyek öntötték el. Ugy érezte, hogy megnyugodna, ha valaki most jól megverné, megbüntetné azért, mert kegyetlen, gonosz és irgalmatlan volt. Körülnézett a szobában. Gyermekei szanaszét heverték a földön, mindenki aludt. Lábujjhegyen odalopózott Matild ágyához és ájtatos figyelemmel leste a lázas gyermek nehéz lélegzetét, csodálkozva, sok szeretettel szemlélte a finom szépségű arcot. Marcangolta brutális durvaságának tudata. Szomorú tekintetű szemeiből kibugyantak a forró könnyek. Csermák megrokkant a bűnbánat súlya alatt. Matild felé hajolt és megcsókolta leánya lázas homlokát.

Azután eloltotta a lámpát és ő is lefeküdt.

V.

Másnap Matild gyötrelmes fájdalommal és a boldogtalanság kétségbeesett érzésével ébredt fel. A körülötte sürgő, forgó atyjának szolgálatkészségét, bűnbánatát sehogy sem tudta az igazi őszinte értékében elfogadni. Még mindig érezte a tegnapi ütleget nyomán kélt sebek sajgását és a ház előtti csúfos meggyaláztatásának lélekbénító fájdalmát.

Csermák jószívű akart lenni és miközben a párnákat igazgatta Matild feje alatt, könnyörgő hangon mondta:

— Én nagyon komisz ember vagyok, édes Matildkám... De én már egészen bolond vagyok, engem mindig ver az isten... Hiszen te voltál a büszkeségem és most vége mindennek... Szegény Matildkám... Engem fiatal korom óta üldöz a nyomorúság... Nekem még sohasem volt egy ember-séges örömöm... És részeges lettem... Lezüllöttem, egy züllött suszter lettem... Én nagyon szeretlek édes Matildkám... Bocsáss meg nekem, komisz apádnak... Drága bogárkám...

Matild mindezt hidegen, fásult nyugalommal nézte. És messze előre gondolt. Valami borzalmasnak, rettenetesnek érezte az ezután következő életét. Rémülettel mert csak visszagondolni szerelme történetére.

— Istenem, hát akik oly nagyon szeretnek, mint

én, azok ily csúnyán megbűnhődnek? — kérdezte önmagától és lelke egészen megtelt valami vigasztalhatatlan szomorúsággal. Belátta, hogy az emberek, akik nagyon alacsony szempontok szerint vagy egyáltalán szempontok nélkül ítélnek, őt is könnyűvérű, romlott érzésű és túlzottan érzéki nőnek fogják majd bélyegezni és hogy az ő „bűnét” is odasorozzák majd a többi efajta könnyelműségekhez. Pedig az ő esete egy szerelmi mártíromság. Matild szomorúan gondolt vissza arra az időre, amikor még kacér, kegyetlen leány hírében állott, amikor azt beszélték róla, hogy szívtelen és megközelíthetetlen erős egyéniség. Hiszen nem tudta őt megtántorítani a mágnás udvarlók előkelő ígérete, a gazdag ifjak szédítő ajánlata, a pompa és fény, semmi, semmi. Erős páncélba öltözötten járt-kelt a veszedelmek között. Keményre nevelt lelkiereje ez esetekben sohasem hagyta el. Mikor azután szerelmes lett, megszűnt a csodás erő, eltűnt a páncél. Aki szerelmét megrabolta nem volt a nagy ígéreték hőse, nem is lehetett. Egyfajta szegény emberek voltak mind a ketten. Matild a lelkét szerette ennek az embernek, aki csúnya, sekélyes indulatok hordozója volt. Szerette azt az embert, olyan szerelemmel, amely beragyoghatott volna egy egész életet. De az az ember a minden élőlényt megillető szánalomnak még tán tizedrészét sem adta ezért cserébe. Ezt csak most látta Matild. Nagy szerelme viharos lázában gondolni sem mert volna arra, hogy az ő szerelmét egy érdemetlen, romlott-érezésű, durva ember rabolja meg. Most, hogy itt hagyta gyalázatával, hazug ígéreteinek fájdalmas emlékeivel, most látta csak Matild, hogy mennyire elfajult, gonosz ember volt az, akit ő valaha e világon mindenkinél jobban szeretett. Ezek a késő megállapítások fájdalomba borították a lelkét.

Matild csendesen felöltözött. Odatelepedett a kis rácsos ablak elé és kinézett a nagy szabad mezősegre, mely az ablak előtt elterült. Csodaszép volt minden. Az élet igazabb, tisztább örömeit óhajtó lélekkel nézte Matild a nagy és ujjongó tavaszt, mely ott harmatozott minden fűszálon, mely ott rezgett az aranyos, verőfényes napsugarakban. Miután minden romantikus érzést megölt benne nagy kétségbeesett boldogtalansága, csak fásult, elkényszeredett öröm lehetett az, mely a távolban kéklő hegyek szemléletékor elfogta. Pedig valamikor a legszebb álmokat rebbentette életre szépségekre szomjas lelkében a nagy messzeségek titokzatossága.

Keménykedve, vergődve gondolt a bajok elmul-tára. Gyötrelmesen óhajtott valami bizonyosabb, nyugodtabb állapotot. Amikor pedig elkerülhetetlen helyzetének minden fájdalmas és szégyenteljes következményeire gondolt, akkor keservesen hangos sírásra fakadt.

VI.

A Stefcsik-ház leányai dalos víg örömmel készülődtek a kőműves- és szobafestőmunkások nyári táncmulatságára. A szegényes kartonruhák szájalmas, szomorú díszítésekkel, az alantas ízlés minden bántó nyomorúságával kivonultak a folyosókra és ott díszeltek fájdalmas, vergődő örömek között. A leányok egymást igazgatták. Besimították a rakoncátlan fodrot, betűzték a rosszul álló ráncot és megkritizálták egymást. Egyik sem találta a másikat valami elragadónak. Szájalmasak voltak.

A dohány-, kenderfonó- és papírgyár munkásnőiben nem tellett gyönyörúsége finomult ízlésű férfiszemnek. Elnyűtt, vézna, ifjan öreg, bágyadtan méla nézésű leányok voltak mindannyian. Bágyadt mosolygásuk olyan volt, mint a sok éven át elfojtott indulatok alatt meggörnyedt aszkétaké.

Nyári nap volt és nagyon szépen tűzött le a verőfényes arany napsugár, valami ujjongó, nagy, alkotó érzést kiváltó és boldogságos ihletet szülő örömvágygyal teljes idő volt. Egy tökéletes lélek ezer gyönyörűséget talált volna e napon a város bármely felén. Ritka, csodaszép nap volt. A leányok azonban mindezt nem látták s nem ennek örültek, hanem a táncnak, mely (nemsokára bekövetkezik s mely egy bizonyos jóérzést is magával hoz. örültek a táncnak, mely lázassá teszi fáradt testüket, mely tüzet önt színtelen

vérükbe és ideiglenes energiát fásult, elnyűtt idegeikbe. Nagy örömmel kerekedtek fel a hűvösparti mulatságra. Egyszerű, többé-kevésbé darabos melodíájú, primitív versezetű dalokat énekelve vágtak neki a hűvös és kellemes erdőségnek.

Matild, aki oly régen elfelejtett már mosolyogni és aki, bár szép dalokat tudott, már régen nem énekelt, egykedvűen nézett utánok. Nem irigyelte őket, a táncot nem szerette. De az a tudat, hogy a hűvösparti mulatságon sok mosolygós, víg ember lesz együtt, hogy ottan nyüzsgő, gondtalan élet — bár hamis hangulatban is — ragyogja be majd a bánatos arcokat, táplálta lelke alaptónusát, nagy szomorúságát.

Anyja és apja szintén készülődtek. Undorral gondolt arra a bekövetkezendő állapotra, mikor anyja és apja részegen, piszkosan térnek majd vissza a mulatságról..

Csermákék elbúcsúztak leányuktól. A suszter, bár egész nap unszolta már leányát eredmény nélkül» még egyszer megpróbálkozott:

— Hát nem jösz, fiacskám'?

Matild halkán válaszolt:

— Nem.

— Hiszen érteném, ha úgy lennél... — mondta Csermák szelíden. — De már túl vagy rajta, hálistennek ... És hát nem is tudták annyi sokan ... Még hát halott is volt a gyermek... Most újra neked áll a világ ... Csak nem akarsz remetévé lenni?

Matildot mindig fájdalmasan érintette az, ha atyja kíméletlenül felemlítette az ő nagy szégyenét, amelyet megpróbált lassan-lassan elfelejteni, de amely nagyon sok érzékeny emléket hagyott maga, után. Matild most már atyja szavaira nem is válaszolt.

Csermákék végre elmentek.

A házra lassan reáfeküdt az ünnepi egyhangúság. Most, hogy a leányok mind a mulatságra mentek s velük együtt a fiatal emberek is, nagyon csendes lett a különben mindig zajos Stefcsik-ház. Egy-egy öregebb itthonfelejtett anyóka, csoszogott el a folyosón, vagy egy lusta kandúr lépegetett végig méltóságosan. A szomszédból néha-néha kihallatszott az öreg Csatlós fájdalmas, zizegő zoltáréneke. Matild annyira beleélte magát ebbe a melankolikus hangulatba, hogy az már kórtünetszerű jelleget öltött. Fájdalomkéjes vággyal nézte a folyóka napmegvilágította virágait és halálóhajtással imádta az udvar közepén álló sötétárnyas nagy hársfát. Belegyötörte magát a méla érzésekbe.

Egy öreg anyóka éppen akkor ment el a nyitott ajtó előtt, amikor Matild csendes magányosságában éppen sírásra fakadt. A szomszédasszony megállt az ajtóban és halkán mondta Matildnak:

— A nyomdászfiú nagyon rosszul van ... Ki tudja, meddig bírja. Oda van egészen...

Valami végtelen egyszerű szomorúsággal volt ez mondva, Matild mégis megborzongott a szavakra és úgy érezte, mintha mellette testetlen lények suhannának el, mintha a túlvilági lelkek halkán zsongó mementóját hallaná. Szomorúan válaszolta:

— Szegény fiú.. Meg fog halni...

A szomszédasszony ránézett Matildra és nagyon szánalmasnak találta a magát emésztő leányt. Vigasztaló hangon szólt hozzá:

— Hát maga mért nem ment a bálba? Nem jó dolog, hogy úgy nekiadja magát a szomorúságnak...

Amikor, látta, hogy a leány nem felel, elcsoszogott. Matild azután lejött az emeletről és leült a hársfa alatti padra.

A beteg nyomdász lakásából éppen akkor lépett

ki Jakab József, amikor Matild leült a hársfa alatti padon.

Jakab József egy érdekesen képzett, egészséges észjárású, okos asztalossegéd volt. Olyan ember, aki ezerfelé érdeklődött, de ez az érdeklődése nem volt kapkodó, hóbortos feltűnési viszketeg, hanem komoly művelődési vágyakozás. Érdeklődése az első időkben természetesen mohó és rendszertelen volt. Elolvasott minden kezébe kerülő művet kritika és válogatás nélkül. Később azután azonban, miután finom mű-érzékre tett szert, nagyon megválogatta olvasmányait, csak irodalmi értékű műveket olvasott, fércmunkákat utálattal taszított el magától és komoly érdeklődéssel feküdt neki a szociális problémákkal foglalkozó magvas és logikus műveknek.

Finomlelkű, mindent megértő és megbocsátó, felvilágosult és meggyőződéses szociáldemokrata volt. Ezt a meggyőződését pedig büszkén és bátran vallotta, bár a kisváros bigott munkássága úgy tekintett rá ezért, mint az ördög cimborájára. Jakab József sokszor elgondolta azt a merész, de megvalósulható álmát, hogy itt mindenkinek megváltozzon az élete, nagyobb darab kenyér jusson, hogy itt minden nyomorgót megszervezzon. Ez a vágy tüzelte minden ambícióját, ez a vágy táplálta életörömeit és ez a vágy tette elviselhetővé a kisvárosi egyhangú életét, ahol egyetlen jóbarátja sem volt.

Jakab József, aki nagy eszmék hordozója volt, másképp látott, beszélt és ítélt, mint a filisztererkölcs sarában vergődő emberek. Ő szomorúan nézett le az árnyas hársfa alatt ülő Matildra, akinek történetét már itt a házban hallotta és akit ő lelke minden őszinteségével sajnált, megértett és akit ő vigasztalni szeretett volna. A gondolat pedig azonnal tetté testesült akaratában. Végigment az udvaron és minden

félszesség nélkül, bátran bemutatkozott Matildnak. A leány ezt első pillanatban kissé különösnek, tán tolakodónak is látta, de amint rátekintett Jakab József komoly, őszinte arcára és azon a legtisztább jószándék tükrözését látta, megváltozott előbbi véleménye.

Jakab József csendesen leült a kis padra Matild mellé.

— Beteg elvtársamat látogattam meg... — kezdte. — A nyomdászt, aki szegény a végét járja... Most, hogy tőle kijöttem, magát láttam a hársfa alatt szomorkodni... Olyan elhagyatottnak, árvának tűnt fel maga nekem, hogy úgy éreztem, ide kell maga mellé ülnöm, vigasztalnom, mert ha elbeszélgetünk, talán felvidul és elszáll a szomorú köd bús szemeiről ... Kedves Matildka, én ismerem a maga történetét, én a legőszintébb és legmelegebb testvéri érzéssel fordulok magához és úgy érzem, hogy a nyomorúság átka egyformán sújt minket...

Matild hallgatta síró lélekkel, meg-megvigasztalódva és bizalommal nézett fel Jakab Józsefre, aki komoly, szép ember volt és akinek minden szavában őszinteség rezgett és minden szava végtelen meleget, megnyugvást hozott magával.

— Lássa, nekem nincs e városban senkim, semmim ... — folytatta Jakab József. — Amiket én örömknek nevezek, az a társaim szemében nem öröm... ők vasárnaponként kuglizni, billiárdozni, kártyázni mennek... Én bár nem kerülöm az embereket, itt e városban csendesen magamban élek... Az én örömeim nagyon különösek... Nekem álmaim vannak... Én volnék a föld legboldogabb embere, ha megérhetném, hogy itt e városban, a falvakban és messze körülöttem mindenki boldog lenne... Most azonban, amit örömknek csúfolunk, csak torz, csúnya és utálatos hazug-

ság... A lányok elmentek a bálba és úgy mondják, hogy ez öröm... Én eddig mindig szomorúan távoztam egy-egy ilyen mulatságról. A lehető legszánalmasabb látvány az, amikor elnyomorodott testű, csenevész, vézna teremtések ugrabugrálnak egy nagy poros, kolerás helyiségben és beszívják a betegségek ezer és ezer apró gyilkosát összeaszott, kiszáradt tüdejükbe...

Matild feszült figyelemmel hallgatta Jakab Józsefet, akit másnak, egészen másnak, ismert meg, mint amilyenek eddigi ösmerősei voltak. Jakab József tovább beszélt:

— Hiszen olyan sok ragyogó szépség van ezen a földön, amit észre sem vesznek az emberek... Nézze, mily csodaszép az a táncoló aranynap sugar, mely a hársfalombokon átfűzi magát... Milyen csodaszép az az opálos felhő, mely csendesesen úszik az ég végtelen azúrjában... És milyen boldog érzés az, nagy, szabad tereket, erdőt, mezőt látni... Virágot szedni, bársonyos füre taposni... Mily végtelen boldogság nekünk ez, rablelkeknek ...

Matild csendesesen felelt:

— Igaza van, vannak ártatlan, maguktól kínálkozó örömök... De meddig örömök azok? Ameddig hisszük ezt róluk... Valaha egy szál útszéli virág is örömet okozott nekem, most nem tudok örülni egy egész virágos kertnek sem... Egy barátságos kézszorítás, egy kicsinyke bók, egy rövid levél, egy üzését, mind mély és szívben fogant örömet okozott nekem... Most nem tudok örülni a napsugárnak, mely aranyosan ragyogja be a dúskoronájú fák lombjait, nem látom meg azokat a szép dolgokat, amelyek magának egészen biztosan örömet okoznak... Bezárult a lelkem, hideg és bizalmatlan... Én sohasem

hittem volna, hogy ilyen leszek... Sohsem hittem volna...

Jakab József azon végtelenül érzékeny és finomlelkű kivételek közül való volt, akik az együttérzést a legteljesebben és a legnagyobb mértékben bírják. Az őszinte fájdalom láttára, a szenvedés igazi képe előtt megilletődött és nem állhatta meg, hogy egy kóbor könnyet ki ne töröljön szeméből.

És vigasztalva jegyezte meg:

— Ez csak időleges állapot... Ez nem tarthat soká, egy oly tartalmas lélek, mint az öné, Matildka, hamar megerősödik ... Nagyon szomorú dolog lenne az, ha egy balszerencse, a végzet egy oktan és durva kegyetlensége kizökkenthetné az embert a rendes egyensúlyból... Én egész biztosra veszem, hogy azt az örömet, amelyben most nem hisz, maga is fel fogja találni korán megkeserített életében... Hiszen még oly fiatal...

Matild szomorkás mosollyal nézett az asztalosra:

— Gondolja? Én nem nagyon hiszek a dologban... Tisztában vagyok bűnöm mértékével... Nagyon jól tudom, hogy az emberek között milyen értékű az olyan nő, mint én vagyok... Szerencsétlen voltam, egy olyan embert szerettem, aki nem érdemelte meg... Ő könnyen lerázta magáról a kellemetlenséget, én pedig itt sínylem egész életemen ... Hiszen ha akadna valaha valaki, aki megértene és a közfelfogás ellenére is magáévá tenne, azt épp úgy lenézné a tömeg, mint ahogy most engemet.

Jakab József csodálkozva hallgatta Matild okos és értelmes beszédét. Megállapította magában, hogy ez a leány, aki értelmes gondolkozó, nem szorulhat az ő vigasztalásaira. Beszédéből kiérezte, hogy ez a leány felül áll az átlagos varróleány-intelligencián. És meddőnek, hiábavalónak tartotta a vigasztaló

tónust s megpróbálta, hogy beszélgetésüknek egyenlő értékű eszmecsere jelleget adjon.

— Ön értelmes és okos leány — kezdte — és így mindent meglátott, mindennek tudatában van... És azért azt hiszem, az lenne a legmegnyugtatóbb, ha azzal az értelmes gondolkozással, amellyel helyzetét vázolta, megvigasztalja magát...

Matild nagyon kellemesnek, melegnek érezte a férfi hangját. Most már úgy beszélt vele, mint régi, nagyon jó ismerőssel. Matild baráti szeretettel beszélgetett Jakab Józseffel.

Bealkonyodott, amikor elváltak.

— Én — mondta a férfi — még többször szeretnék magával, kis Matild, beszélni... Hogy őszinte legyek, úgy érzem, maga az én lelkem másik fele...

Matild mosolyra szépülten mondta:

— Lehetünk mi nagyon jó barátok...

Jakab József kellemességekkel tartalmasan lépett ki a szürke házból és nem tudta megérteni, miért van az, hogy ő most kurjongatni, ordítózni szeretne... Ujjongó, víg örömmérzésekkel volt tele a szíve. Gyorsan lépegetve, füttyörészve ment végig a csendesen szunyókáló külvárosi utcán.

Matild hosszan nézett utána, soká, amig csak látta. Azután megint valami ünneprontó, rideg gondolat ötlött agyába és elszomorodva, bágyadtan ment fel roszszagú lakásukba.

VII.

Gál Margitot az utóbbi időkben nem hallották zongorázni. Az öreg Gál mint félbolond szaladgált hatóságtól-hatóságához, hogy keressék-kutassák eltűnt leányát. Egy napon azután megtudta, hogy Margit beállott egy női zenekarba.

Gál kétségbeesetten sírt és jajveszékelt.

Az én Margit leányom — siránkozta —, az a finom, csodaszép lélek, az nem élhet abban a züllött társaságban... Az nem lehet igaz...

Sehogy sem tudta megérteni a tanító, hogy az, aki huszonöttestendő koráig némán tűrte szomorú élete minden keserűségét, megkomolyodottan ilyet tegyen.

— Az lehetetlen — kiáltozta. — Margit, édes jó leányom, miért hagytad itt tehetetlen, jó öreg édesatyádat?

Napokig ész nélkül szaladgált ki s be a lakásban. A házban nem igen állt szóba ez időben senkivel. Agyat, szívetörlő gondok gyötörték.

— És éppen most lesz a negyvenéves jubileumom...
— mondta letörten.

Mindent megpróbált. Levelet is írt Margitnak. A leány rövidesen válaszolt:

Kedves Atyám! Hálátlan lennék, ha az Ön atyai jó szívét kritizálnám, csúnya dolog lenne az, ha én most az ön félszeg erkölcsi és társadalmi

felfogásait elítélném. Elégedjen meg azzal a kijelentéssel, hogy én szabad, önálló és magam életét akarok élni. Minden bátor és erős, igazi nőérzésem ébredése ez és nem lezüllés, mint ön gondolja. Én, aki huszonötéves koromig minden jogos vágyamat, lelki és testi kívánalmaimat lefojtottam, most végre — hála meg nem fojtott akaraterőmnek — felszabadultam. Lebet, hogy ez a felszabadulás az ön szemében erkölcstelen, mert ellenkező a közmorállal (melynek Ön is egyik vértanúja), de én úgy érzem, hogy soha erkölcsösebb életet nem kívánok élni, mint amelyet most élek. Zenekarunk a közeljövőben külföldi körútra megy, ami az én begyepesedett, már-már elfojtott igazi emberi érdeklődésemnek feltámadása lesz. Nyugodjon meg a változhatatlanban és lássa be, hogy a megelőző körülmények folytán ennek így kellett bekövetkeznie. Sőt mint jó atya, örüljön neki, hogy az ön leánya nem rabszolgalélek. Kezeit csókolja szerető leánya

Margit.

Az öreg Gál hüledezve olvasta el ezt a levelet. Azután kábult fejjel még egyszer-kétszer újra végigolvasta és akkor úgy érezte, mintha minden atyai érzés kiszállt volna lelkéből, nem sajnálta többé a leányt, ezt a forradalmárt, ezt a régi szentségeket felrugó és a modern lázban meggabalyodott renegát teremtést.

— Milyen cinikus — mondta és dühösen gyúrte össze a levelet.

— Olyan csendes, jó leány volt... Ki hitte volna!...

Azután leült és megírta a dolgot fiainak, akiket egyúttal meghívott a negyvenéves jubileumra is.

Amikor megírta a leveleket, úgy érezte, hogy Margit egészen elszakadt a szívetől.

— Ő akarta, jól van hát... Az atya, az öregebb, a tapasztaltabb, meghajol...

Azután igyekezett másfelé terelni gondolatait. Mindhiába. Rossz érzés volt az, amikor körülnézett és nem látta maga mellett szótlan és csendes leányát, Margitot. De azután makacsul vetette fel a fejét:

— Ő akarta... Ő kereste... — És folyton ezt hajtogatta, mintegy ön-megnyugtatóul.

A házban sokat beszéltek erről az eltűnésről. Fischer Károly, a mosóné jogászfia elrémült, amikor meghallotta a hírt. Maga sem tudta megmagyarázni, de valami titkos rokonszenv, valami lappangó szerelmi érzéssel gondolt mindig Margitra. Szerelmes volt a tanítóleány komoly szép fehér arcába, méla szemébe és ében hajába. Szerelmes volt egész titokzatos lényébe. A leány néha-néha szólt is hozzá. Ami őt mindig örömmel töltötte el. Most, hogy meghallotta az eltűnés hírért, Károly nagyon elrémült. Egy alkalommal elfogta az öreg Gált és megkérdezte, hogy mi történt, hová tűnt el leányai

— Én nem akarok tudni róla... Semmi közöm hozzá... — mondta Gál és eleve kizárt minden felvilágosítást.

Fischer Károly kutatott, keresett Margit után. Bejárta az összes zenészkávéházakat. Sehhol találta, úgy volt, hogy felutazik Pestre, de erről le kellett mondania, mert nem tellett ki pénzéből az útiköltség. Azután megtudta a leány címét és szomorú, őszinte leveleket irt. Amire Margit egy nagyon szép levéllel válaszolt. Károly elvadult, itt akarta hagyni az irodát, anyját és Pestre akart menni. De akkor a leány megírta neki, hogy épp most mennek ki Ausztriába és hogy „pá, kicsi Pubi, felejtsem el engem”.

Ez a lekicsinylő és enyelgően könnyelmű mondat teljesen lehűtötte Károlyt. Szegény fiú nagyon bol-

dogtalannak érezte magát ezután. És újra hideg, komor és félszeg emberkerülő aszkéta lett. Szótlanul járt-kelt a házban. Huszonkétéves lelke fenekéig megvolt keserítve. Olyannak érezte magát, mint aki arra van kárhoztatva, hogy élte végéig egy rossz sors igájában sínylődjék. A legkülönösebb és a legzárkózottabb lélek volt a Stefcsik-házban.

VIII.

Egy langyos tavaszi hajnalon meghalt a nyomdász. Temetése látványosnak ígérkezett, mert vasárnapra esett. Idegen emberek ödöngtek az udvaron. E gyászos alkalommal Stefcsik nem gorombáskodhatott senkivel, bár nem jó szemmel nézte, hogy az idegenek széttapossák az udvaron rendbe gereblyélt fővenyt. Az emberek összebújtak. Mindenki tudott valami érdekes dolgot a halotról.

Piros koporsóban fogják temetni ... — mondta valaki.

A papot elkergette... — mondta rá a másik mindenttudó.

Szocialista volt — mondták —, nem akart kibékülni az istennel...

A folyosón álldogáltak komolykodva és a halottat megillető csendben.

Én hallottam a kuvikot az elmúlt éjjel... Hétszer hallottam... — mondta az egyik anyóka. — Akkor gyertyát gyújtottam, tudtam, hogy meg fog halni valaki... Reggel aztán mondják, hogy a nyomdászon meghalt...

A vasárnap délutáni napfény szomorú, bágyadt fejeken táncolt, elkényszeredett, napot nap után élő örömtelen emberkék szivárogtak fel a nyomdászokhoz halottnézni.

A Stefcsik-ház lakói mind ott voltak és készséggel

mutogatták a halottat az idegeneknek. Valami külön kifejezett részvéttartozásnak minősítették azt, ha a zizegő szemfedőt le- és feltakargatták.

Jakab József is eljött a temetésre. Matild szeme felcsillogott, amikor meglátta a lépcsőn felhaladó fiatalembert. úgy érezte, hogy sok virágos hangulat, tavaszi derű költözik kietlen lelkébe az ő jöttével.

Jakab József őszinte örömmel, el nem palástolt szerelemmel szorította meg Matild kezeit. Bementek a halottasszobába. Szomorúan nézett körül az elsötétített lakásban. Orrát minduntalan valami fojtó, nehéz, kellemetlen szag ütötte meg. A viaszgyertyák piszkossárga fényvel remegtek, imbolyogtak a ravatal körül. Olcsó virágok voltak beletűzdelve a télizöld- és fenyőkoszorúba. Sőt akadt olyan koszorú is, melybe tarka-barka papírrózsák voltak beletűzdelve.

Jakab József ahogy elnézte a nyomorszülte rikoltó ízléstelenségeket, valami művészetsírató érzés remegtette meg lázas agyát. Tudta, hogy akik ezt a virághalmazt és ezt a néhány koszorút összehozták, a legszebbet akarták adni, de sajnós, nagyon is szomorú, nagyon is nyomorúságképű volt minden, minden ... És ahogy el-elnézte a halottasház sivár kietlenségét, mely csak emelte a gyász mesterkéltégnélküli komolyságát, kellemetlen hangulata támadt, könnyek gyűrűje gyöngyözte szemét.

Valaki felemelte az olcsó szemfedőt.

Megrezzent, amikor meglátta elvtársát halotti szörnyűségében, rettenetesen elváltozottan. A beesett pergamentarcon szederjes foltok váltakoztak a brantoslila véraláfutásokkal, orrcsontján megfeszült a foszladozó bőr, az álla fehér kendővel volt felkötve, szája groteszken összecúcsorodva, rémületes, kétségbeesett kifejezést adott a merev koponyának. Félig nyitott szája két szélén lecsurgott a bordófekete vér

és alvadtan állapotodott meg a fehér kendőn. Mélyre bezökkent szemei régi négykrajcárosokkal voltak betakarva. A hajzat mint valami paróka ült a sárga csontfejen.

Jakab Józsefet a szánalom és a megrendülés komor érzései remegtették. Szédülő fejjel bukdácsolt ki a halottasházból. Künn az udvaron, a napsugaras főnyenyen a gyermekek gondtalanul játszadoztak.

József rmegszorította Matild kezeit és úgy találta, hogy ez kellemes érzés a gyötrelemben. Kábultan nézett le az udvaron által a kocsiszínek mögött látható mezőségekre, ahol zsendült a legfrissebb hajtás, ahol a friss földben gyenge új élet gyügyögött, szellő játszadozott. Harmatos fűre gondolt, dús, lombos erdőkre, életre, vidám, nagy örömökre, szabályos, tiszta vágyakra és ujjongó lelkében felsírtak a jogos vágyakozások.

— Élni, szépen élni... Igazán élni, édeni lehet... — sóhajtotta és eszébe jutott, hogy milyen végtelenül magasztos, nagy mámor öntötte el, amikor először látta az ezer csodával áldott határtalan tengert.,,.

A szépségek légiói zavarták, álommarionettek ugrándoztak, dévajkodtak fényérzékeny emlékezése vásznán. Lázassá hevült, felizgatott agyában ujjongtak az új vágyak és ismeretlen örömök képzetek fakadtak életre a megforgatott gondolattelevényben. Bölcs komolysággal nézegette a tipegő embereket, a hosszú munkában eldurvult arcokat, de fölényes érzése nem volt az az öntelt, mindent lenéző gőg, mely oly sok ember tulajdona, hanem vággyal teljes tetre kész akarat.

— Én tenni akarok... Életet akarok tanítani... — ezóltalt benne az ösztönző érzés. Elképzelte — igaz naiv hit kellett hozzá — ezt a sok lehajtott fejet, ezt a sok megkövesedett türelmet, forradalmi tűzben

megszépülve, igazi bátor, öntudatos, ragyogó fejeknek, az arcokat emberi szépségekben fürdő titáni ábrázatoknak.

Gyűlölettel gondolt a tonzúrás kultúrképmutatókra, akik egész nemzedékek örömét tarolták le, akik hazug álmok mérges beléndekót hintették szét a proletárok között, megölve bennük minden igazi emberi fellángolást, hamis remények álmokóros állapotát adva helyette cserébe.

Szép, ideális embertípust akart látó szeme látni. És körülötte ott ödöngtek a rabszolgaivadékok görnyedten, köhögősen, nyavalyákban, gyötrelmekben elfélszegesedve, meggémberedve, rózsafüzes meggyőződésben, a nyugalom butaságával, a lemondás gyalázatos valóságában megmeredve.

Jakab Józsefet lázak tüzelték. Őszinte vágy szorongott a torkán, hogy kidőljön belőle az igazság riadója. Harci tűz égette minden kis idegét, vérbefutott szemei előtt valami ezerszer szebbnek tűnt fel az égen úszó rózsaszín felhő, a nagy terebélyes hárs. A játszadozó rongyos gyermekek pirospozsgás, dús szépségekbe öltözött gondtalan, boldog csemetéknek és a napsugarat szépnek, mindent beragyogó végtelen csodának látta most.

— Többet ér a jövőből egy perc, mint a jelenben egy óra... — állapította meg rajongva és dagadozó keble szent indulatok monostora volt, lázasan működő agyában forradalmi himnuszok zenéje tombolt és nagy-nagy világosság ragyogta át egész lényét. Eszmék igazsága, erőteljessé nőtt megértések karolták két oldalról a lelkét.

— Mily dicső és nagy lehet ily szépen meghalni az Eszméért... — zsongtak rajongó gondolatai, de a hideg öntudat mindjárt visszavágott:

— Az Eszméért élni szép ... Élni kell...

Lelkében csordultig megtelt a harcos szépség. A szépségeik Krózsusa volt ebben a gyászos hangulatú órában. Úgy érezte, hogy beszélnie kell a testvéreihez, a rabszolgákhoz, a sötét vakhívókhöz, a sosem gondolkozókhoz.

Matild csodálkozva nézte az elmerült Jakab Józsefet.

Egy gyászruhás asszony került melléjük. A nyomdász anyja volt; arca inkább megkönyebbülést, mint szomorúságot mutatott. A temetésre szánt könnyeket ő már elsírta a lassú halódás idején. Most a kihűlt tetemnél ő csak azt érzi, hogy a nyomorúság egy kissé felenged, mert a hosszú ideig élőhalottan fekvő végre kitér a nyomorúságok útján. Egy-két könny csillog csak fakó szemeiben, őszinte reflexeként egy régen beágyalt szomorúság valóságának.

Az asszony remegő hangon szólt az asztaloshoz:

— Kedves Józsi fiam... Ne tartson beszédet... Én nem tudom, hogy igaz-e, amit maguk beszélnek, vagy nem... Én nem haragszom magukra... De az emberek, a pap... Sose volna nyugtom miatta... ő azt is akarta, hogy ne temesse pap... Nem tehettem meg... Mert az emberek halálra gyötörnének... Legyen szentelt vize, legyen tömjénfüst, hátha megbocsátja az isten nagy bűneit...

Jakab József elhűlve hallgatta eddig, de most közbeszólt:

— Nénike... Nekünk nincsenek bűneink... A szegény embert csak a mások bűne sújtja, de ő maga büntelen... A maga fia a legtisztább, a legszebb lélek volt, aki csak élhetett a földön...

Az asszony a szemét törölgette:

— Hát édes istenem... Hiszen oly nagy beteg is volt... Nagyon megpróbálta az isten...

Azután újra megkérte:

— Hát aztán me tartson beszédet... Az emberek durvák, gorombák, nagy bajok lennének a dologból... A Stefcsik, a háziúr is nagyon mérges, ő mondta, hogy megöli azt, aki itt beszélni mer...

Jakab József szomorkás mosolyra fintorította kifejező arcát. A háziúri buta gög olyan nevetségesnek és kicsinyesnek látszott előtte, hogy szinte eltörpült képzeletében a különben hatalmas termetű Stefcsik. Megértette az anya kívánságát, előbbi nagy elszánt óhajta lelohadt, letört és csak önmagaértő nagy szomorúsággal, az igazság arculcsapásának kegyetlen érzetével nyugtatta meg az asszonyt:

— Nem fogok beszélni... Beszéljen a pap ... Szenteljék be, füstöljenek... Neki már nem árt...

És fájdalmas rezignációval nézte az udvaron készülő ravatalt, az öltözködő papot, az alkoholista kántorokat, az embereket. Meghallgatta az „In paradisum”-ot, a dörmögő imákat. Szeme megpihent a térdelő proletárokon. De amikor vége volt a temetésnek és amikor az emberek feltették a koporsót a halottaskocsira, akkor valami világsírató érzés és a jelen élet sivárságának teljes tudata megrokkantotta és sűrűn peregtek alá forró könnyei.

Matild a veleérzés szolidaritásával, a szerelem mindenkor megnyilatkozó őszinteségével simult Józsefhez. Az ifjú gyöngéden magához ölelte és messze-néző tekintettel fájdalmasan sóhajtotta:

— Oly messze van még a jövő...

IX.

Gál István nem tudta volna megmondani, hogy tulajdonképpen miként hatott reá a jubileumi ünnepeltetés. A kartársak szónokoltak, szónokolt a főispán úr is, aki azután feltűzte mellére a király által küldött arany keresztet. Kenetteljes beszédet mondott a püspök ur és úgy az olvasó, mint az énekeskanonok urak.

Díszes, nagy bankett volt, amelyen százszor emlegették a „negyven évet” és a „magyar kultúra bajnokáéna” neveztek. Gál István kábult fejjel, szédülve hallgatta a nem őszinte beszédeket; a meglepetéstől és a vendégség előkelőségétől elkápráztatva, étvágytalanra! és félszegen ette a dús ebédet. Félénken pillantott oda a mellén csillogó aranykeresztre és egy kevés büszkeség rezgett végig agyán. Végeredményben azonban úgy érezte, hogy ő ebben az ünnepi alkalomban csak egy áldozati bárány, egy ok, sok hiu ember tündöklésére. Sejtteni kezdte, hogy ezek az urak nem nagyon komolyan veszik.

Fiai viszontlátásának örült. Bár azok nem voltak kedvesek. Az adótiszt sokat kesergett, a katonatiszt pénzt szeretett volna és szentül meg volt róla győződve, hogy van is az öregnek, csak szerfelett fősvény. Margitról nem sokat beszéltek. Nem is nagyon emlékeztek már reá, elfelejtették. A jubileum után pedig hazautaztak.

Gál István, amikor egyedül maradt és a szürke

hétköznapok újra beköszöntek, új sejtelmeibe merült. Belátta, hogy az a sok ceremónia, amit az ő személyével kapcsolatban lejátszottak, csúnya és embertelen komédia volt.

A kartársak eltúrték, kegyesen kezelték, mintha azt mondták volna: „hiszen nem sokáig alkalmatlan-kodik”. A falusiak pedig titokban már el is temették. Lehet, hogy valamelyik már kilincsel is, hogy kipécézzze magának az ő rozzant bástyáját.

Sötétén nézett át az embereken. Gúnyosan mosolygott valahányszor megjelent a kollégák között. Régi elveit is utálta már, mert az új tapasztalatok új világosságok felé vitték.

— Nyugdíjba megyek... gondolta kitérő készséggel.

Élete szomorúsága, kietlensége pedig egész súlyával feküdt a sötét gondolatokat oly előszere-tettel istápoló kedélyvilágára. De felvidult, csodálkozások öröme táncolt az arcán, amikor megtudta, hogy a Stefcsik-ház is osztozni akar az ünneplésben és a maga részéről egy vacsorával tiszteli meg.

— Az egyszerű lelkek aranytisztasága nagyon meghatott... zokogta megilletődve, amikor Csermák besúgta neki, hogy mi készül a házban.

— Szegény emberek vagyunk, mondta Csermák —, de azért összetettük, nem sajnáltuk azt a kis pénzt.

Gál István meghatottan szorongatta Csermák kezét.

Az eszme a Csermáké volt, Stefcsik jónak találta, már csak azért is, mert a vacsorarendezésben neki generális szerep jutott, no meg haszonra is számított.

A vacsorát szombati napon rendezték, Olyankor

lehet reggelig mulatni. A nagy asztalt a hársfa alatt terítették fel. Lampionokat is szerzett Stefcsik valahonnan. Virág is volt az asztalon.

Ünnepi érzést nélkülözők örömmel ragadnak meg egy-egy oly alkalmát, mely nagyszerűségével és lát-szólagos őszinteségével a szeretet kicsillanásának, ha csak halvány fényét is magával hozza.

A lakók nagyon készültek a „jubileumra”, mint ahogy ők ezt a vacsorát maguk közt nevezték. A mimkáslártók újra felöltötték szegényes kartonruhájukat, virágot tűztek hajukba és reménykedve, örömváró kedvvel gondoltak az esetleges tánkra.

— Emberek lesznek együtt... mondta Csermák és átérezte a társas élet minden szépségét. Örömmel gondolt arra, hogy lesz, aki meghallgatja az ő mókáit, kalandjait, örült annak, hogy majd tündökölhet a társaságban. Képzelete ott csapongott abban a rózsaszínű ködben, amely egy ilyen mulató-vigadó társaságot jótékonyan beterít. A nyomorúság csúnya kísértetei egy kis időre eltűnnek ilyenkor a jólét játszi álmai elől.

Este nyolc órakor serényen gyűjtogatta Csermák a lampionokat. A lakók már félszegen egymásra lesve leszállingóztak az asztalhoz. Nagyon félénken viselkedtek, a beszélgetésük halk és monoton volt. Néha, néha tudott csak egy-egy hangosabb jókedvet kiváltani az emberekből Csermák, aki utálta a félszeg és suta embereket.

— Az az ember, aki kiabál, az nem hal éhen — mondogatta.

Stefcsik gögös öntelt egyénisége pedig maga volt a bátorság, a biztos fellépés mintaképe. Stefcsik lármázva szorított kezét az emberekkel. Nevetgélve gúnyneveikön szólítottatta bizalmasabb ismerőseit:

— Szervusz Salyeni Gyurkó... Hogy vagy Olajos Péter! ... Fene a pofádat te ronda tót...

Amire az emberek visszamosolyogtak és jobb kedvvel szorították meg a feléjük nyújtott kezét.

Félkilenc tájban már mind együtt voltak. Akkor Stefcsik beoktatta az embereket és átment a tanítóhoz. Amikor a tanítóval visszatért, akkor az ünneplők éljenzéssel fogadták az ünnepeletet.

Stefcsik magának tartotta fenn az ünnepi beszéd jogát.

Terjengős korcsmai szónoklat volt az. Abban nemcsak az ünnepeletet, de magát is feldicsérte Stefcsik. Sokat és részletesen beszélt arról, hogy mennyi sokat dolgozott ő addig, míg szerény polgári állapothoz jutott.

— Az nem úgy van — mondta —, mint ahogy a Csermák megcsinálja a cipőt, hát kész van és kifizetik. Ide ész kell... Kiszámítás, előrelátás és praktika kell az üzlethez... És ami a fő, becsület... Szavalt Stefcsik öntelten.

Az emberek bölintgattak és kíváncsian várták a tanító válaszát. Gál István idegesen feszengett. Az utóbbi időben végtelenül megkomolyodott, bölcsebb, okosabb lett. Szürke élete, melyet eddig eltűrt, most alkonyat felé ezer váddal támadt reá. Lefojtott vágyai, megnyugvásai most felszabadultak és úgy érezte, hogy azok a diszonanciák, amiket ő, mint intelligens lélek már régen meglátott, de mindig napirendre tért felettük és a valláserkölcs szabályai szerint ítélte meg, most kiáltó igazságtalanságokként állanak elébe. Mintha mondanák: Az nem világnézet, hogy jól van minden úgy, ahogy van! Semmi sincsen jól! Életet ölő, örömet tipró, vágyakat gyilkoló, szenvedélyeket fojtogató türelem, mely

mint egy csúf, hideg, rohadttestű sárkány fekszik az agyakra. Gál István a jubileum óta ridegen anyagi gondolkozású lett. De ez a hirtelen igazság-meglátás rengeteg lelki szenvedésébe került. Mintha epébe mártották volna eszét, olyan keserű, olyan kellemetlen és fájó gondolatok gyötörték. Most, ahogy így együtt ültek, nem sokra becsülte az emberek jószívűségét. Szánalommal nézett körül a fáradt emberek között. Tudta jól Gál István, hogy ez az akció képtelen néhány szegény ember minden megértés nélkül csak úgy beugrott az ünneplésbe és most szegényemberes, megróhatatlan falánksággal igyekszik leenni majd azt a részt, amivel a vacsorához hozzájárult. De ahogy jobban elgondolta, megállapította, hogy ő ugyanolyan, köztük nincs különbség, ő az életnek éppoly nincsetlenje, mint ezek itt mind. Ezek a tépett emberek, ezek az ő igazi osztályrészesei. És ennél a megállapításnál megtelt a lelke áradó szeretettel. És Gál István őszinte lett:

— Testvéreim! Munkásemberek! Engem a nagyurak kegyelme aranykereszttel tüntetett ki. Szóval tudják, hogy én valaha nagyon sokat dolgoztam és ezért sohasem lettem megfizetve. Nem is akartak ők megfizetni, csak egy kissé elkábítani, a hiúságomat jóllakatni. Azt mondják a király küldte. Furcsa. Én sohasem láttam a királyt, ő sohase látott engem. Ő sohase látta azt, hogy én nélkülözöm, hogy engem a nyomorúságok átka gyötör! Mert, ha látta volna, rájött volna arra, hogy rajtam egy kis csillogó holmi nem segít. Nem csitítja ez el az én atyai szívem keserűségeit... Mi hasznom az aranykeresztből, ha nem tudok a leányomnak otthont teremteni, ha kénytelen tőlem menekülni, ha mindig csak nélkülözés, nyomor és szomorúság a részem?

Az emberek megrettentek az indulatba hevült Gál Istvántól. Szánakozva hallgatták igazságait és megcsodálták kipirult, eltorzult ábrázatát. Grál István tombolt az igazságlázban, nagy békességgyilkoló, riadó kürtszóként dűlt ki torkán a vitriolos őszinteség.

Könnyek között fuldokolva zokogta Grál István:

— És a leányom az a fehér lélek, az ott sínylődik valami ronda helyen, ahol finom lelkébe durva, rongy emberek gazul taposnak bele ... Egy igazi atyai öröm sem maradt meg számomra... Egy igazi emberi boldogság nem látogatott meg egy percre sem, soha ...

Az emberek lekonyult fejjel, tiszteletteljesen hallgatták a végtelen fájdalom zsoltárát. Borongva szállt le tekintetük a könnyek terhe alatt. Mélységes csendben, kínos hangulatban hallgatták a zokogó Gál Istvánt.

A csendet Stefcsik zavarta meg. Magasra emelt poharával hangosan kiáltotta el:

— Éljen a tanító úr!

Az emberek ujjongva kaptak a mentő ötleten és hangosan dörögtek utána:

— Éljen a tanító úr!

Azután újra visszazökkent a kívánt hangulat. Gál István vágyakozva nézett az ital felé. Mindig józan öntudata, most vágyta, óhajtotta az italt. Szeretett volna elborulni megkönnyebbülni valami mámorban. Szürke életének egyhangú szabályossága, mint valami bűnös múlt kísértette és bűnbánó érzéssel gondolt arra, hogy az a nyugalmas lán nélküli élet, amelyet ő élt, egy bűnös nagy mulasztás volt saját személyével szemben. Tágranyíltak csodálkozásai: komor aszkétaságban, kispolgári butaságban

leélt férfikorát, mint egy agyongyötrött hullát látta képzeletében.

—Mindig lemondás volt az életem — sóhajtotta temetői érzessel.

—Nekem még krajcáros hangulataim se voltak soha — állapította meg mély szomorúságba lovalva elboruló öntudatát.

A barátai és ismerősei élete nem volt ilyen kronométerszerű. Mindannyiuknak volt valamelyes mozgalmas változatosság életében. Gál István utálat-tal gondolt minden szabályosan leélt rubrikaéltre, utálat-tal azért is, mert úgy érezte, hogy az ő élete alkonyát ez a mindenben megnyugvó lázmentes letargia keserítette meg.

Sűrűn töltögetett poharába. Bágyadt örömmel kapott emlékezése a felújuló képeken. Gondolt a régi osztálytársakra, akik között volt több víg korcsmázó ember, volt több könnyelmű bohémlelek. Ő ezek közül minden tekintetben kivált. Félsg, társaságot kerülő, vigasságot gyűlölő diák volt. Vaskalaposnak is hittak emiatt a víg osztálytársak. És csodálatos, azoknak nagyon jól sikerült az élet. Az egyik, miután a tanítóságot otthagya és mindenféle pályán próbálkozott, most mint takarékpénztári igazgató állapodott meg. A másik, kormánypárti jelölteknek korteskedett: bekerült a fővároshoz. A harmadik keresztényszocialista és népszövetségi komolytalan, de lármás mozgalmakban működött, ez is megkapta a koncot. Gál István pedig a legjobb tanuló volt a tanítóképzőben, őt mindjárt egy városi elemi iskolába helyezték, de ott is felejtették egy helyben negyven évig. Kődös emlékezései bontakoztak. Szerelmetlen, sokgyermekes családi élete sok nyomorúsággal terheltén kálváriás örömtelenséggel gyö-

törte megaszott szívét. Lekonyult emberi indulatai, nagyobb fellángolás nélkül kialudt szenvedélyei, mint bus határkövek mohosodtak szürke életország-utján. Sohasem merengő, sohasem álmadozó, fénytelen lelke olyan volt, mint egy húros hangszer, melyről lepattantak a hurok, anélkül, hogy valaki megszólaltatta volna azokat. Csak az emlékek zsongtak fel olykor-olykor, hogy keserű érzést hagyjanak maguk után. Gál István szomorkásán mosolyodott el. Igen, voltak neki is érdekes, nagyon szép emlékei, kalandjai, hogyne. Egyszer egy kerti padon látta egy uri hölgy szép áttört harisnyás lábát. Az valami frissességet, valami virgonc pajkosságot öntött belé. Nagyon szép női láb volt. Sem azelőtt, sem azután nem látott olyat. Sokáig gyötörte, emésztette az a szép női láb. Később azután, mint erkölcsös emberhez illik, ezt is elraktározta szürke élete többi emlékeihez. Volt egy másik is: egyszer a színházban egy bártortekintetű asszony mosolygott reá, intett neki. Ő gyáva és erkölcsös volt, nem tudta mit tegyen. Végül azután ez is csak, mint emlék élt képzeletében. Gál István szomorú fásultsággal állapította meg magában, hogy az ő élete zord egyhangúsága, gonosz sors volt. Keserűnek, rossznak találta a bort és elhatározta, hogy rövidesen visszatér lakásába.

A vendégek már énekeltek is. Került valahonnan egy sikoltozva nyekergő harmonika. A gyári lányok esetlen táncra perdültek. Ének, zene és beszédlárma káoszában, meredt szemekkel bámult Gál István az asztal felett terjengő pipafüstbe. Kótyagosfejű emberek a napszámokról vitatkoztak, munkaalkalmak sanyarú helyzetét tárgyalták. A drágaságról keseregtek és émelygős darabos melódiákat böfentettek ki az italos szünetekben. Zűrzavaros mámorban ki-

kihallatszott egy-egy hangosabb méltatlankodás:

— Azt mondja a művezető, hogy ez nem jól van. Hát csinálja maga jobban — mondom.

Valaki rákontráz:

— Az ilyen hajcsár olyan, mint a Krisztusáruló Júdás...

Csermák egészen elázott. Ő is beleszólt a vitába:

— Disznók az urak... Én mondom ... Disznók az urak...

Stefcsik kipirultan nevetgélt jobbra-balra. Egészségbőségébe vetett hittel, öntelten ürítgette a telt poharakat. Majd rázendített egy tót nótára. Bódülő bikahangon ordította bele a nyugalmas éjszakába:

Ja parobek z' kapusán,

Nye mam zsenu jem szóm szám...

Amire azután a többiek szabálytalan összevissza-
sámban toldották hozzá a folytatást.

A Mámor mint tréfás nagyúr döntötte sorra fel az emberek esztét. Kábult részegek ödöngtek az udvaron mindenfelé. Az érzékenyebbek nagy baráti érzésüket bizonyítandó, összecsókolóztak. A harmonika nyekergett, Csermák és Stefcsik átölelkezve énekeltek. A poharak összecsórrontak és minduntalan felzendült a „ja parobek z' kapusán” kezdetű közkedvelt dal. Nagy, nem mindennapi mámor keringett, kóválygott a Stefcsik-házban.

Amikor a legnagyobb, a legmelegebb volt a vigaság, egy kétségbeesett, a velőig ható rettenetes sikoltás rémítette el a mulatókat. Stefcsik kezéből kihullott a pohár, vadul ugrott fel székéről és bambán bámult a hang irányába.

A sikoltás megisméltődött, kétségbeesett, halálrémítő rémes hangváltozatokban. Néhányan felszaladtak az emeletre. Ezek szembetalálták magukat a lépcsőn lerohanó Csatlósnéval. A szegény öreg asszony

egy ingben, véresen, dideregve jajveszékelt és a nagy sirögörccstől és rémülettől alig jutott szóhoz:

— Megbolondult a férjem ... A lányai után bolondult meg szegény jó uram ...

Az emberek tágranyílt szemekkel nézték a véresen remegő Csatlósnet és türelmetlenül kérdezték. Csatlósne meg-megakadva, lélekzet után kapkodva magyarázta:

— Ma, ahogy elimádkozott, hát nyugodtan lefeküdtünk ... Egyszer csak arra ébredek fel, hogy valami zaj van... Hallom, hogy valaki a köszörükövet hajtogatja ... Ő volt... A nagy kést élesítette egy szál gyertya mellett... Megkérdeztem, mit csinálsz kedves uram! ... Ő azt mondja, meg foglak ölni... Aztán nekem jött és dulakodtunk, megfogtam a kést és végigvágтам a kezem... Jaj, édes istenem, de megkeserítetted az életemet... Meg akart ölni... Olyan véres volt a szeme, mint a veszett kutyáé... Jaj, oda van... Ilyen még sohasem volt... Megbolondult, nem lehetett bírni vele... Kértem, könyörögtem, de Ő meg akart ölni... Alig tudtam kimene-külni ...

Az asszony teljesen kimerülten dűlt le egy székre. Az emberek rémülve hallgatták Csatlósne elbeszélését. Nagy zűrzavar támadt.

— Rendört... orvost hozzanak ... kiáltozták összevissza.

A multság el volt rontva. A harmonikás lezárta a harmonikát és csöndesen félretette.

A bátrabbak felrohantak az emeletre.

— Majd én rendet csinálok... mondta Csermák, de ahogy egyet lépett, elterűlt a földön és ott is maradt, rövid néhány perc múlva pedig mélyen bűgő horkolással aludt.

Stefcsik lármázott és parancsolt:

— Csend legyen, ki a háziúr... mi”?

A lakók erről tényleg megfélemedtek. Stefcsik a legteljesebb bizonyossággal intézte dolgát, nyugodtan és bátran ment fel az emeletre. El sem tudta volna képzelni, hogy az, amit ő csinál, ne lenne jó. Az emeletre érve, már ott talált egynéhány túlbátor lakót, akik a lakásba próbáltak bejutni.

— Bezárta magára az ajtót... kiáltotta valaki félelemtől áthatott hangon.

Stefcsik bekopogtatott az ajtón. Semmi választ nem kapott. Az alatt pedig már az egész ház lakossága a háta mögé került. Suttogva és remegve várták a következőket. A félhalk zsongásba siralmasan belevegyült a halálveszedelemből megszabadult Csatlós né csukló, görcsös zokogása. Stefcsik erőteljesebben kopogtatott és megpróbálta szóval is:

— Csatlós bácsi nyissa ki az ajtót... Jó emberek vagyunk...

Erre sem jött semmi válasz. Egy vakmerőbb munkásfiú kimászott a párkányra és onnan nézett be a lakásba. A többiek pedig a folyosó korlátján áthajolva kíváncsiskodtak:

— Mit csinál’?... Hogy néz ki? ...

— Ilyen sem történt még soha...

Az emberek előbbi mánorvágya most idegeket tépő izgalommá változott. Nyugtalan, félő és a tragédiában magát bennérző tömeg lett a Stefcsik-ház lakossága rövid percek alatt.

A suhanc belekapaszkodott az ablakrácsba és rémült arccal kiáltotta:

— Most letépte a szent képeket... A Krisztust... A Máriát... A szentháromságot... Szent Pétert... Szent Mihályt... mind ... mind letépte...

A fiú remegve nézett a kísértetiesen világos ablakba és számolva mondta:

— Kettő... öt... hét... tíz gyertya ég az asztalon ...

Az emberek türelmetlenül kiáltoztak a flu felé:

— Most mit csinál? ...

— Minden képet letépett... csak a Szent Józsefet nem... azt most csókolgatja... azt visszaakasztja a helyére...

— A védszentje volt szegénynek ... siránkozza az emberek közt ödöngő Csatlós né.

A fiú gyorsan recitálva lármáz:

— Most a dunnát, a párnákat, az asztalt, a szekrényt, a székeket mind egy rakásra hányta... Most leöntötte valamivel... (meggyújtotta... Ég ... Tűz van!!... Tűz van!!... Meg fog égni...

Az emberek fölriadtak a csendes rémületből. Mindenki félelemmel gondolt arra a nagy tűzre, mely felemésztheti kevés kis ingóságát.

— Betörni az ajtót... Gyorsan vízért... kiáltozták rémes hangzavarban.

Az örült Csatlós pedig, amikor a máglya felgyúlt, belefogott a zsoltárba és idegeket tépő fájdalmas szomorúsággal, bomlott agya tragikus állapotát éreztetve, énekelt, siránkozott féktelenül.

Az általános kétségbeesést azután egy kissé megnyugtatta az a hír, hogy a mentőtűzoltók megjöttek.

Stefcsik hatalmas vállaival nekifeszült az ajtónak, mely a nagy erőfeszítésre, néhány pillanat alatt beszakadt. A rengeteg ember egy perc alatt eloltotta a tüzet. A mentők pedig kutatva néztek körül a szobában. Sehhol sem látták az örültet.

— A kályha mögött van... mondta valaki félénken.

A mentők felé mentek.

Az öreg Csatlós ott didergett egy száll ingben.

Végtelenül szomorú látvány volt. A téboly min-

den szörnyűsége ott csillogott vérben úszó szemeiben. Teste csupa véres seb volt. Egyik kezében egy nagy konyhakést szorongatott. Hófehér szakállát is bemocskolta a vér.

Az egyik mentő elszántan hozzálépett.

Csatlós rémültté merevedett arccal nézett a közeledő emberre és kétségbeesetten, büntudatos félelemmel siránkozott:

— Mentő bácsi... én nem csináltam semmit..., én semmit sem csináltam...

Sírtak az emberek, amikor feladták reá a kényszerzubbonyt. Könnyfakasztóan szomorú volt az a fásult nyugalom, amellyel eltúrte, hogy a kórházi emberek összekötözzék és úgy tették fel egy hordágyra. Stefcsik is megrendült, amikor az örült Csatlós különösen mély átható tekintete belekapcsolódott szemébe. És úgy érezte, hogy holnap vagy holnapután gyertyát visz a templomba (nyugalma érdekében. Csatlós tekintetében valami ítélkező szomorúság, valami megfélemlítő hatalmasság csillogott. A meg-alvadt vérrel sűrűn beborított Csatlós né sikoltva tört utat magának szerencsétlen urához. Az a rengeteg fájdalom, mely harminchétéves házasságukat ily kegyetlenül megkeserítette, most igazságtalannak, gonosznak találta az „istenverést”. A mindig szenvedő Csatlós né maga is félörültnek érezte magát, amikor urának elváltozott és kétségbeesetten szomorú arcába nézett. Kiabáló sikongással, csordultig telt túrhetetlen szomorúsággal borult megköötözött ura elé. És ekkor egy rettenetes dolog történt. Az örült Csatlós, akinek értelme teljesen elborult, tán egy borzalmas rögeszmétől indítatva: felesége síró arcába köpött.

Csatlós né rémültében felsikoltott és a kiállott izgalmak következményeként ájultan rogyott össze.

Közben kihajnalodott. Végtelenül szomorú volt ma a Stefcsik-házban minden. Stefcsik is úgy érezte, mintha az a sok bor, amit az éjjel benyakalt, megártott volna neki, szörnyen égtek a belei.

A felkelő nap előreküldte langyos sugarait és halvány fénye végigsiklott a sápadt arcokon, fényt lopott az alkoholmámorban elbágyadt színtelen szemekbe. Csermák mit sem tudott a dologról, mert ő részegen hevert az udvaron. Gál István az ünnepelt pedig egyedül ült az asztalnál és megpróbált lerészegedni. Sikerült neki és úgy érezte, hogy teljesen érzéketlen, nem érdekli az udvar tragédiája, nem törődött semmivel és mélységes tompultságba merülten, tágrameredt szemekkel bámult a levegőbe. Gál István életében fordulat állott be. Gál István nyakába vette a világfájdalom minden szomorúságát.

X.

Jakab József megilletődve hallgatta Csermák Matild előadását a „jubileum”-ról. A nyomorúság-szülte szörnyű tragédia bágyadt melankóliát terített emberszeretettől áthatott lelkére. Őszinte fájdalom-érzés gyöngítette, amikor újra maga előtt látta az élet minden örömétől megfosztott és végül az örütségbe élvetemetkezett Csatlóst, az ácsot.

— Szerencsétlen ház ez nagyon... mondta Matild és sorra elmondta azokat a tragédiákat, bűnöket és sorscsapásokat, amelyek a Stefcsik-házban történtek.

A mi lakásunkban is felakasztotta magát egy hordár... A szomszéd lakásban öngyilkos lett egy házaspár... Az egyik szomszédasszony kis lánya magára rántotta a petróleumlámpát és megégett... A Stefcsik egyik kocsisa az istállóban felakasztotta magát...

És szabályos rendben elsorolta Matild a többi eseteket is. Jakab József elgondolkozva mélán hallgatta.

— Lássá édes kis Matild — kezdte —, ez a sok baj és nyomorúság egy egész világra sújt le... A Stefcsik-ház éles és határozott képét adja a nyomortragédiák agyat és szívet marcangoló valóságának ... Ilyen ház, mint a Stefcsik-ház, sok, nagyon sok ezer van ezen a világon, ahol az életkeserítő

szomorú esetek, épp oly kegyetlenül és épp oly borzalmas nagy arányban sújtják a nyomorgókat, mint ezen az átkos helyen... A fásult türelem, az öntudatlanság, a vallási örület, a műveletlenség mind-mind közrejátszó okok az ilyen tragédiáknál. Én mindig egy olyan emberi tökéletességet gondolok el, mely a szabad akarat magasztosságában ragyog és amelyet nem köthetnek röghöz a tehetetlenség békói. Mindig megálmodom azt a tiszta szemű, bátor tekintetű, okos, szép embert, aki felnéz a Napba, akinek felszegett fejét glóriával ragyogja be egy szent hit igazsága: önerejének biztos tudata! Ez az ember a Jövő, ez az ember elkövetkezik, magával hozza az eszme-terhes Idő!

Jakab József fennkölt rajongással beszólt a jövendőről, mely annyi gyötrelmet és annyi szenvedést tüntet el majd a föld színéről.

Matildra sokszor átragadt ez a nemes láz és színes fantáziája készségesen bontogatta szirmait a lágyan besurannó új és új képzetek előtt Olykor azt hitte, hogy az ő élete derékban szakadt ketté és méltó befejezése csak a fokról-fokra való züllés lehet, most halványan visszatérő örömmel gondolt arra, hogy ő nem fásult el egészen, hogy neki nemesen szép örömei is kélnek agyongyötört lelkében akkor, ha Jakab Józseffel elbeszélget. Mert az asztalos sohasem beszélt vele enyelegve, mindennapiasan, minden szava megfontoltan komolyan hangzott el, mint egy megörökítendő igazság. Matild emlékezett is minden különösebb mondására és sokat gondolkozott azoknak magvas és tömör voltán.

— Tán szerelmes lennék belé? — gondolta Matild, de azután mélyen elpirult és elborult mosolygó szép szeme. Arra gondolt, hogy ez az ember, aki olyan nemes és szép lélek, egy nálánál különb,

tisztább, egy érintetlen nőt érdemel. Matild azzal a vádaskodó gondolatával alázta meg magát, hogy ő nem olyan, hogy az ő szerelme csak sértő lebet. Nem bitt egy megújulásban. Ennél a gondolatnál pedig — mivel vigasztaló” igazságot nem talált —, sírás fojtogatta a torkát.

Kétkedve gondolt a férfiőszinteségre, hiszen e pesszimizmust „szégyenteljes” sorsa már régen megérlelte benne. Arra gondolt, hogy hátha csak nőfogási sportból beszélget vele a fiú, hiszen az olyan nőről, mint ő, sok mindent gondolnak az emberek. Tán rosszakarói is beszéltek neki egyetmást „romlott erkölcséről”. De ezt a gondolatát mindjárt elhessegette, amikor képzeletében maga előtt látta Jakab József okos fejét. Sokszor voltak olyan gondolatai, amelyek nélkülöztek minden alapot és tudta róluk, hogy banálisak, de valahogy annyira együtt éltek többi gondolataival, hogy nem volt képes tőlük szabadulni. Sokszor gondolt arra, hogy ő egy elhatározó lépéssel megoldja a bizonytalanságot, nem baj, még ha gyötrellem árán is. Félre áll a fiatalember útjából. Nem akarja, hogy annak nagyranövekedésében ő legyen az akadályozó probléma. Igaz, hogy ezek a gondolatok csak homályosan és mély merengései közben ötlöttek eszébe, mert bármint is állt a dolog, Jakab József jelenlétét szerette. Szeretett vele komoly, életbevágó dolgokról beszélgetni. Szerette a kölcsönkapott jó könyveket olvasgatni, azok tartalmát megvitatni, szerette, ha József messzi nagy városok szépségeiről, csodáiról, hatalmas utcáiról, forgalmáról és kifogyhatatlan szórakozásairól beszélt. Abban pedig, hogy gyűlöltek a nyomorúságot, mindketten egyek voltak.

Búsan óhajtották a szebb és igazabb létet és keserű sorsuk nyűgös vigasztalanságot terített szárnyat bontogató vágyaikra...

XI.

Stefcsik felemelte a házbéreket hol egy koronával, hol pedig kettővel. Kivételt csak Csatlósaiénál tett, akinek még a hátralék miatt sem mert szólani. A rémes jubileumest óta Stefcsik nagyon megrendült. Az örült Csatlós merev átható tekintete vigasztalan büntudatot ébresztett benne s ezt azzal gondolta elnémítani, hogy Csatlósnéval szemben emberségesnek mutatkozott.

A lakók nagyon megbotránkoztak a házbéremelés miatt.

A hús megdrágult... Megdrágult a liszt, a só, a kenyér, a cukor — mondták — és most ráadásul ez a vén disznó a vacok árát is felemelte...

— A bérünk pedig ugyanannyi, mint azelőtt volt... fűzték hozzá mások.

De azért gyámoltalanul túrték a dolgot és egyiküknek sem jutott eszébe, hogy miképen kellene a dolgon segíteni. Sopánkodtak, szitkozódtak, de végül mégis csak úgy fogadták a lakbéremelést, mint egy elháríthatatlan csapást.

Az egyik munkásember részeg állapotában kikezdetts Stefcsikkal és uzsorásnak szólította, de ezt a szerencsétlent Stefcsik véresre verte. Az összecsődült és méltatlankodó lakóknak pedig odakiáltotta:

— Akinek nem tetszik fizetni, az szóljon... Az mehet... Le is út, fel is út... Korpára mindig kapok disznót...

Fischer Károly, akinek rideg és szerelemtelen életét nagyon sok újabb szomorúság keserítette — mert édesanyja ágynak esett és már egy hete nem dolgozik —, szintén érezte a súlyosan reánehezhető csapást, ő szelíden próbálta a dolgot elintézni Stefcsikkel és gyöngé, kérés hangon esdekelt:

— Stefcsik úr kérem, lássa be, hogy nagy a mi nyomorúságunk ... új jövedelem sehol sincs ... Az anyám már egy hete súlyos beteg... Nem bírjuk ... Hát legyen belátása —

Stefcsik öntelten nézett végig az embereken és magában férgenek csúfolta őket. Hataloméhes lelkének meleg gyönyörűség volt az a tudat, hogy ezek az emberek félnek tőle, hogy ő ezeknek kegyet osztogathat, de sújthat is rájuk. A Fischer Károly hangja látszólag megszelídítette egy kissé és magyarázva beszélt...

— Hát nézze fiatal úr, maga megérti a dolgot, maga tanult ember... Hát nem én drágítom a lakást, hanem az urak... A város... hetvenöt százalék a póttadó ... Hát a házbérilleték?... A szemétfuvarozás... s a többi... minden adót felemeltek ... új kórházakat akar a város építeni, ahova majd minden tetves koldust bedugnak... És azt is nekünk kell majd megfizetni... Hát tehetek én róla fiatal úr? Maga jogász, maga tudja, hogy áll a dolog... Magának ezt nem is kell magyarázni... Azt is tudom, hogy nagy a nyomorúság, de hát édes istenem, az én szívem nem szeretetház, ahol minden nyomorúságnak vége szakad... A nyomorúságnak sem én vagyok az oka, hanem az emberek maguk ... Miért isznak annyi pálinkát? Úgy kell élni, ahogy én éltem... Aki becsületesen dolgozik, azt megsegíti az isten... Én nem engedhetek egy krajcárt sem, bizony isten, nem engedhetek fiatal úr... tessék elhinni...

Károly undorral sompolygott el a színészkedő Stefcsik közeléből. Azokat a komiszul buta és szemtelen hazugságokat, amikkel Stefcsik a maga állítólagos igazát védte, nem bírta tovább hallgatni. Megvetéssel gondolt az analfabéta háziúrra, aki ennyi sok nálánál butább embert oly becstelen módon becsap.

— És nincs senki, aki az öklével a pofájába csapna... gondolta magában és ugyanakkor szégyenkezve állapította meg, hogy ő maga a leggyávább, a legférfiatlanabb. Szomorúan állapította meg, hogy az a félszegség, mely egész eddigi életére, mint egy súlyos kölöncc nehezedett, nagyon tekintélynélkülivé, sőt egyenesen az igénytelenségre kárhoztatottnak mutatja őt. Határozatlan és bátortalan fellépését mindenütt kihasználták. Ha állásra ajánlkozott valamely ügyvédi irodába, a legminimálisabb bért ígérték neki és ő sohasem merte azt mondani, hogy ez kevés. Örömmel fogadott el bármily fizetést, holott a munkája mindig kifogástalan és értékes volt. Nem volt elegendő önérzete. Értékét sohasem merte nyíltan és bátran megmondani, mert valami veleszületett barbár érzés azt súgta neki, hogy az csúnya szerénytelenség. Arra is gondolt, hogy ez az őt jellemző férfiatlan kuli modor onnan eredhet, hogy az ő szexuális élete mem olyan természetes, mint más hasonló korú fiatalemberé. Fájdalommal gondolt arra, hogy ő még sohasem volt részes semmiféle nő kegyes szerelmében, őt még nő saját férfiértékéért nem szerette. Szomorú, bus fejét nem hajthatta puha női kebelre, gyöngéd női fej csiklandó haj korona ja nem simította végig sápadt arcát még soha... ő még nem ölelt, nem csókolt, nem szeretett... Szánalmas, csúnya életet élt...

Azután reménykedve hitt feltámadó önerejében

mely mindent megváltoztat majd. Még küzd néhány évig, de azután szép élete lesz. Olyan nőt szerez majd meg magának, akire éhes szemekkel néznek a férfiak. Ügyvéd lesz. Hiszen a nyomorúság nem tarthat örökké. Minden megváltozik. És egy kissé fel is vidult, ha a jövőjére, ia jobb és virágosabb jövőre gondolt. Már el is felejtette Stefcsiket és új életkedvvel, új reményekkel lépett be kis szobájukba.

A reményes gondolatait hirtelen felváltó nyomorúság rideg képe, azután újra leszállította a valóság durvaságába.

A szűk kis szobát egészen megtöltötte valami átható orvosság szaga. Édesanyja ott feküdt az ágyban halálsápadtan; kidolgozott kezein kötélvastagságú csomós erek dagadoztak. Megkékült ajkai pedig nyugtalanul izegtek, mozogtak. Károly mély szánalommal közeledett anyjához, hogy jeget tegyen homlokára, mert az orvos szerint ez a legfontosabb gyógyszer. Agyhártagyulladása volt.

— Lázás állapotában nem szabad magára hagyni... mondta szigorúan az orvos.

Amikor Károly levette anyja fejről a jeges zacskót, hogy friss jeget töltsön belé, Fischerné minden ellenkezés dacára felült az ágyban és gyöngé, beteges hangon, homályos szemekkel felé tekintve, magyarázta:

— Fiacskám, vége lesz a nyomorúságnak... Én sok pénzt hozok...

Károly meglepődve nézett anyjára és szivárványos szemei homályos tekintetéből mindjárt megtudta, hogy anyjának magasfokú láza van. Gyöngédéin csitítgatta, kérlelte, hogy feküdjék vissza és legyen nyugodt.

De a beteg ellenkezett, erőlködött és folyton

erősbbödő indulattal kiáltozta:

— Vége lesz a nyomorúságnak... Mert én vagyok az angol királynő ... Jön hetedik Edward... az uram, ő megment bennünket... Nem lesz többé nyomorúság...

Szomorú zenéjű, lázas rezgésű, gyöngé hangan sipítózott, sírt a mosónő. Károlynak összeszorult a szíve és sűrűn buggyantak ki szeméből a forró könnyek. Valami rettenetes sejtelve támadt, amikor a lázában beszélő anyját hallgatta és még jobban rázta a sírás.

Fischer Kati pedig szünet nélkül kiáltozta:

— Ne sírj édes fiam... Vége már a nyomorúságnak ... Jön hetedik Edward király, az én drága uram... és megment a piszkos nyomorúságtól... Minden könyünk gyémánttá válik, drága gyermekem ...

Azután erővel fel akart kelni az ágyból. Károly nyugtatgatta, könyörgött neki, de az asszony sírva erőszakoskodott:

— Fel kell vennem a selyemruhámat... Mert jön az angol király, az én uram, aki megment a nyomorúságtól ...

Szerencsére átjöttek a szomszédok és nagynehezen elcsitították a nagybeteg mosónőt.

Károly sebzett szívvel húzódott el a sarokba és azon gondolkozott, hogy ha van valami világ sorsát intéző hatalom, hát az most durván és gonoszul bánt el vele. A nyomorúságok végnélküli sorozata lázadó érzéssel töltötte el a türelmek rabját.

A szomszédok ott maradtak még egy ideig, de amikor a teljesen kimerült Fischer Kati elcsendesedett és mély álomba merült, akkor lábujjhegyen elcsoszogtak.

Károly hallotta, amikor az egyik asszony elment, megjegyezte:

— A mosónő sem húzza már sokáig...

És maga elé képzelte az ő dolgos anyját, aki kora reggeltől sötét estig áll a teknő mellett, akinek sohasem volt egy emberséges öröme... Károly, ki gyöngé ember volt, újra sírva fakadt és nagyon keservesen megsiratta örömtelen életű, mindig gyötrődő megrokkant édesanyját, aki az anyai érzést e világon mindenkinél nagyobb mértékben vállalta magára... Siratta az egyetlen szerető lelket e földön, akinek ő volt bűnben foggant magzata.

XII.

Károly sehogy sem tudott árvaságába bele-törődni. Amikor a szegényes és örömtelen ifjúsága emlékeivel teli lakásba hazatért, sokszor jött reá az orvul nekitámadó, könnyeket fakasztó fájdalom. Magányosságának sivárságában sokszor maga előtt látta édesanyja, az egyetlen szerető és szeretett lélek bús elmúlását. Éjjelenként kísértette lázban elrekedt fájdalmas hangja:

Jön hetedik Edward király, az én uram és megment a nyomorúságtól...

Gyásza napjaiban pálinkát is ivott és a kábító mámor idején, csodálatosképen reménykedő, újra felkelő, erős embernek képzelte magát. Hideg és tartalmatlan élete csak még kietlenebb lett anyja halála után. Egy gyámoltalan nagy fiú volt, aki önmaga tehetetlenül állott meg az élet keménységében. Betegesen érzékeny, nevetségesen félénk és bátortalan modora mindenkire azt a benyomást tette, hogy ez a tökéletlen ember nem arra született, hogy kemény életcsatákban bástyára álljon. Egymásután rótt a napokat minden különösebb ambíció nélkül. Krajcár-talan szegénysége lenntartotta a nyomorúságban: beletörődött. Néha homályos vággyal gondolt arra, hogy vizsgálnia kéne, de azután rendszerint elfelejtette ilyen nagyobb akciót kívánó vágyait, öreg fiatalember lett a legkülönösebb fajtából. Egy ideig

nagyon keveset törődtek vele a Stefcsik-házban, mert hiszen nem is volt életében semmi meglepő érdekesség, ami a nyilvánosság érdeklődését felé irányíthatta volna. Keggel elment, éjjel visszatért.

Egy álmos őszi napon azonban szenzációval lepte meg a Stefcsik-házat. E napon átköltözött hozzá a szomszédházban lakó Valéria, egy tüdővész varrónő, akinek halálsápadt arca, lázas ragyogású szeme, halk és mély köhögése, mind mind a halál szomorúságáról beszéltek. Károly a beteg varrónőt magához vette, különös szánalommal vegyes szerelemből és kijelentette, hogy mától fogva ez a nő a felesége. Az emberek, akik már nagyon sok bizarr és lehetetlen házaseletet láttak és akiknek a maguk nyomorúsága is elég nagy kölönc volt, egyideig tárgyaltak a dologról, de hamar napirendre tértek felette. Mindössze Csermák a suszter jegyezte meg a kis kocsmában:

— Két rühes nyúl... Egyik sem ronthatja meg a másikat, mert mind a kettő meg van rontva...

Károly nekifeküdt a munkának és mivel úgy érezte, hogy öneki most az asszonyért is küzdenie kell, trespedő akaratát élesztgette, vizsgára készült, ő azt hitte, hogy nagyon szereti ezt a beteg leányt, aki könnyekben úszó szemekkel tekint reá és akinek remegő hangjából annyi hála és szeretet eseng felé. Az asszony sokszor borult Károly vállára és beteges szomorúsággal mondta:

— Az én megkeserített életembe azóta került egy kis öröm, amióta te vagy az én drága uram... És nagyon fáj, ha arra gondolok, hogy nemsokára itt hagylak, mert én meg fogok halni... Ilyenkor nagyon fáj, hogy életem legszebb éveit erkölcsös tisztességben éltem le...

Károly, ha ezeket hallgatta, arra gondolt, hogy

ennek a szegény beteg asszonynak, az ő első asszonyának, aki őt saját értékeért szereti, nagyon sok örömet kellene szereznie arra a néhány évre, mely életéből még hátra van.

A legközelebbi napokon azután nagyon finom ételeket és erős borokat hozatott Valériának. Egy jóságos nagy gyermek módjára viselkedett. És ő, aki maga is rászorult volna valami nemes lélek gyámolító anyás szeretetére, annyi szeretettel vette körül a tüdővész varróleányt, amennyi csak egy olyan lélekből áradhat, aki teljes életében a sors mostohája volt.

Ez a beteges szerelem azonban nem tarthatott sokáig. Mert a mindinkább sorvadó Valéria egy tavaszi napon, amikor langyos napsugárban fürdött minden, zsendült a lomb és virág fakadt az ébredő földből, lehunyta láztól elfakult méla szemeit. Károly, akit nagyon hatalmában tartott ez a beteges viszony, fájdalmasan és megkeseredett lélekkel kísérte ki a temetőbe első asszonyát. Hazajövet, megadással és lenyakazott akarattal gondolt arra, hogy immár minden öröm elkerüli és az ezutáni élete már csak egy rideg szürkeség, egy lassú halódás kinterhes végnélkülisége lesz. Minden emberi feltörekvés, minden ambíció megfagyott télbeborult lelkében és egykedvűen gondolt arra, hogy az ő élete megbicsaklott és fejlődésképtelen. Olyan volt ez, mintha összes érzéseit egy szörnyű gutaütés bénította volna meg. Ilyen érzésekkel jött haza a temetésről és előre rettegett, ha arra gondolt, hogy otthon a szomorú kis vacokban minden az asszonyra emlékezteti majd. Orrában érezte a gyógyszerek átható és ellenszenves szagát, keserűen gondolt az apró és elszórt női holmikra és úgy érezte, hogy ezek örökké az ő nőinségét, a kegyetlenül ránehezdő, minden nyomorúsága

mellé sorakozó nemi nyomorúságát juttatja, majd eszébe.

A Stefcsik-ház kapujában szemben találta magát Gál Istvánval, aki barátságos és jóindulatú volt hozzá, pedig egyidőben ridegsége határtalan volt. A tanító meleg szeretettel ajánlotta fel magát és vigasztalva mondta:

— A maga fiatal élete épp olyan csúnya, mint az enyém... Mi összetartozunk ... Költözködjön át hozzám... Lakjunk mi együtt... Igaz, hogy így sem lesz szebb az életünk, de néha napján legalább szólunk egymáshoz egy-egy vigasztaló szót...

Károly még aznap átköltözött Gál István lakásába. Amikor este a szürke homályba borult szobában együtt ültek az asztalnál, Károly komor hangon jegyezte meg:

— Ez lesz az én siralomházam... Innét már csak egy cél felé vezet az út... És ez a halál...

Gál István egy szót sem szólt, csak megpróbálta visszagondolni a maga tövises életét, végigemlékezte a kegyetlen emlékek minden szomorú stációját, minden keserítő boldogtalanságát és arra gondolt, hogy nem is csoda, ha egy ilyen szörnyű nagy fájdalom-halmaz után elszáradt, megöregedett: a halálra megérett. De minderről hallgatott Károly előtt. Nem mondta meg neki, hogy ő még csak az első stációknál tart.

XIII.

Jakab József nagyon sok gyötrelmes életsorsot ismert meg a Stefcsik-házban. Lélekben megindultan hallgatta az újabb és újabb történeteket, amelyeket Matild bánatos megértéssel és veleérzéssel mondott el neki. Jakab Józsefet ilyenkor lázongó érzések gyötörték. A vigasztalanság szomjúsága, a segítség hiánya keserítette gondolatait. Fájt neki az a pusztulás, amelyet semmi és senki sem próbált megátolni. Úgy érezte, hogy a Stefcsik-ház látszólagosan apró tragédiái, esetei és az oktalan sors kegyetlen és bántó véletlenei mind-mind egy-egy miniatűrkiadás a sok millió szegény ember életének nagy gyötrelemtörténetéből. Fájdalmas szívvel végiggondolta a rabszolgasorsok minden embertelen állapotát, eszében fel-felötlött egy-egy Gorkij-novella kesergő hőse, majd egy véres fővel lebukó lázadó muzsik, Dózsa kastélygyújtogató, éhesfarkasként kóborló rongyos parasztjai, olasz carbonarok, amerikai bányák kietlen vidékein gyötrődő gonosz életű szorgalmas erők és síró lélekkel állapította meg, hogy ez az emberiség háromnegyed részét keserítő igazságtalanság, mint egy hatalmas nagy gyötrelmegyűrű, mint egy szenvedésegyenlítővonal fogja át a földgolyót.

És mélán nézett el Matild szép feje felett. A leány robotolt, kartonblúzokat varrt a gyári

lányoknak. Gyötörte, törte magát és úgy látszott, hogy nagy gondolatok zavarják, mert sokszor mélyedt el abba hagyva munkáját. Jakab József Matildot egy idő óta nagyon rejtélyesnek találta, A leány nagyon különös dolgokat mondott:

— Nem érdemes tisztességesnek lenni... Az a másik élet, amelyről csak megvetéssel szoktak beszólni, több örömet okoz és több kívánságát elégíti ki a szegény leánynak... Hiszen a legszebb szegény leányokból kaszírő és kitartott nő lesz... A rosszcsontnak és a mellbetegek pedig sokgyermekes anyák lesznek... Tudja-e, hogy ezt még elgondolni is borzasztó?

Jakab József remegve, féltő érzéssel hallgatta Matild szavait és valami titkon jött sejtelem nyugtalanította. Nagyon féltette Matildot az ilyen gondolatoktól.

— Lássá, itt van a Bauer Mari esete... — folytatta Matild. — Azt itt a Stefcsik-házban mindenki megvetette, de Amerikában jobb partit csinált, mint a szomszédházban lakó Janik bírő lánya, aki pedig gimnáziumot is járt és nagyon művelt leány ... Ami pedig a szegény emberek szerelmét illeti, hát arról jobb nem is beszélni... A mi szerelmünk belefulladás a siránkozásba, a gyötrelembe... A mi szerelmünk egy undok viszony, amelyből gyűlölet lesz...

Matild torkát a sírás fojtogatta, amikor ezeket a dolgokat elmondta. Ekkor lépett be a szobába egy szolgáló, aki egy hatalmas virágcsokrot nyújtott át neki. Megszagolgatta a virágokat, azután Jakab József felé fordult:

— Ha maga úgy akarja, én ezt a csokrot visszaküldöm ... Ezt a csokrot a táblai elnök, Berenczey kegyelmes küldte nekem... Ha maga akarja, visszaküldöm ...

Jakab József fátyolozott hangon felelt:

— Ha örömet okoz magának a virág, tartsa, meg...
 Úgyis oly kevés az öröm, mely minket látogat...
 Ha én is tehetném, én rózsával hinteném be a maga útját, hogy gyenge lába csakis rózsaszirmokra hágna...
 Én az örömök legszebbjeit adnám magárnak... De szürke életemből igazán nem tudom, mi értékeset nyújthatnék magának... Hiszen oly széppé és gondtalanná tenném az életét, ha tudnám, ha herceg lennék, vagy legalább is táblai elnök ...

Matild visszadta a csokrot a szolgálának:

— Mondja meg a kegyelmes úrnak, hogy köszönöm ... Egyelőre nincs reá szükségem... Mára beérem egy kis csokor ibolyával, amit a városban vettem...

Amikor pedig a szolgál elment, mintegy magának mondta:

— Ma még megmaradok az ibolyánál... Az előkelő rózsák vágyat ébresztenek a szívben... Ma még hiszek egy keveset a szebb jövőben...

Azután, mintha egész más dolog jutott volna az eszébe, rosszkedvűen mondta:

— Nagyon utálatos ez a Stefcsik-házi élet... Szörnyen utálatos...

Jakab József melegen nézett fel Matildra és boldogtalannak érezte magát, mert arra gondolt, hogy ennek a szép és okos nőnek nem fog tudni soha, de soha olyan örömet szerezni, mint amelyet az megérdemelne és valami belső érzéstől indítatva, Matild kezei után nyúlt, amelyeket hirtelen támadt buzgósággal, forró csókjaival halmozott el. Matild meglepetten nézett reá és egy ideig nem tért magához gondolataiból. Jakab József egy könnyet hullatott forró kézcsókjai között a kezefejére. Matild ezt a jelt valami regényesen végzetszerűnek látta. Remegve

ölte azt a gondolatát, amelyet a könny fakasztott
eszében. Nem, az nem lehet, hogy ők elszakadjanak
egymástól. És pihegve, sírva borult Jakab József
széles, domború mellére ...

XIV.

Stefcsiket a kocsisokkal való veszekedés közben megütötte a guta. Pedig aznap a felesége éppen a kedvenc ételét, a pajsli-t főzte vacsorára. Hideg szemekkel nézett körül a szerencsétlen és engesztelve jelekkel adta felesége tudomására, hogy a kocsisokat fizesse ki, úgy, ahogy azt ők kívánják.

Stefcsik arcára kiült a halálfélelem verítéke. Templomos felesége papért küldött. Stefcsik türelmesen vette fel az utolsó kenetet és amikor a beszűrődő és a bútorok fafaragásaim táncoló nap-sugarat nézte, akkor eszébe jutottak mindazok az emberi örömök, amikhez joga és módja lett volna, de amit ő nagy harcában mindig elkerült. Mert ő tülekedett, csatázott, uzsorázott, gseftelt, míg végre ezt a nagy vagyont összehordta. De hát kié is lesz most ez a vagyon? A felesége is templomos asszony bizonyára az egyházra is akar majd hagyni belőle. Ez a gondolat nem hagyta nyugodtan. Mert akármennyire is vallásos volt, fősvénysége nem engedte, hogy vagyonából olyanoknak adjon, akik ezért semmi ellenszolgáltatást nem adtak. És keserves szuszogás közben, szörnyű gyötrellemmel felírta egy papírlapra:

— A Domonkosoknak semmit sem hagyok...
A vagyon a két fiamé...

Ezután kitagadott fiára gondolt, aki most való-

színüleg szomorú és rideg házaséletet él szűkös tanári fizetéséből. Most a halál küszöbén nagyon korbácsolta a lelkiismeret. Arra gondolt, hogy ő még sohasem látta unokáit, akiknek bizonyára nagyon szépen ragyogó szemük lehet. És élete minden rossz emléke mintegy összeesküvésként szomorították, keserítették beteg szívét. Béna nyelvét mozgatni próbálta, de csak artikulátlan és recsegő hangok hagyták el ajkait. Borzongva gondolt a túlvilági igazságszolgáltatásra. A veríték egész testét elborította. Nagyon nyugodtan szeretett volna kimúlni. Most már megbánta az előző vagyoni intézkedését és újra felírta:

— Hagyjatok a Domonkosoknak is... misére, 400 forintot...

Töpörödött felesége siránkozva és jajveszékelve piszmogott körülötte. Stefcsik nagyon utálatosnak találta felesége részvétét és a halálraitélt kétségbeesett és túlfeszített érzésével, fájdalmasan pityergő sírásra fakadt.

Estefelé azután, amikor mindkét fia az ágyánál állott, meghalt.

A temetés nagyon díszes volt. Stefcsikné gondoskodott arról, hogy sok pap legyen, hogy a harmadrendi énekesek énekeljék a rideg és kriptára emlékeztető „Circumdederunt”-ot.

A temetés után Stefcsik építőmester fia, öccsével, a tanárral alkudozni próbált. Azt igyekezett kimutatni, hogy a háznak a mai állapotában nem sok hasznát vehetik és így legjobb ha túladsnak rajta, amibe a mama is belemegy, ha a haszonélvezeti jogát egy letétbe helyezett tőkével helyettesítik.

A tanár szelíd, álmodozó kedély volt és undorodott a haszonleséstől. Neheztelve intette le kupeckedő

bátyját:

— Még friss a hant atyánk sírján... Kegyelet-sértőnek, otromba dolognak tartom ezt a türelmetlenséget ...

Az építőmester, aki nyakig volt benne mindenféle vállalatokban, arra gondolt, hogy egy csomó váltólejáratra lesz a jövő hónapban és jó fedezet mellett egynéhány jó üzletet is lehetne csinálni és hogy ez megtörténhessék, azt csupán a begubózott és az élettől távol élő öccse azon magatartása akadályozza, hogy oktalanul kegyeletes érzései vannak egy elhantolt hullához. És gúnnyal jegyezte meg:

— Persze ... látszik, hogy tanár vagy ... könyvmoly...

Az öccse nem felelt és ő dühösen átkozta azt az élhétlenséget, amely a tanárt áthatotta és amely akadályozta az ő nagyszerű terveinek. Arról persze természetesen hallgatott, hogy neki milyen tervei vannak a házzal. Ugyanis a múlt hónapban fejezték be a Stefcsik-ház mezei oldalával szemben álló acélműgyár építkezését. A felépítés után határozta el a gyár vezetősége, hogy nem a helyi, hanem kevésbé igényű és alacsony műveltségű oláh és rutén munkásokat fognak az üzemnél alkalmazni, akiket pedig úgy szándékozik jobban lekötöni, hogy természetbeni lakást is ad a megfelelően leszállított munkabérhez. Azt, hogy erre külön épületet építtessenek, drágának tartották. Erre a célra nagyon alkalmasnak találták a Stefcsik-házat és tárgyalásokba is bocsátkoztak az építőmester Stefcsikkal, kilátásba helyezve neki az átalakítási munkálatokat. Az építőmester, ki mindenben örökölte az atyja telhetetlenségét, örömmel és nem is gondolva az esetleges akadályokra, ígéretet tett arra nézve, hogy az ügy két-három hónapon

belül perfektuálható lesz. Minden a legjobban indult. Atyja meghalt, most szabadon rendelkezhet a maga jutaléka felett. Csak ez a vasfejű és érzelő tanár áll a dolgok útjába. Pedig határozottan tudja, hogy nem a legfényesebb anyagi viszonyok között él, adóságai is vannak és így nagyon elkelne nála a friss pénz.

Stefcsikné siránkozva borult tanár fia vállára és megnézegette sovány és szenvedő kifejezésű arcát. Gyámoltalanul, öregasszonyos jóindulattal simogatta meg rég nem látott fia tüskés ábrázatát:

— Amikor utoljára láttalak, akkor még pap voltál... Most pedig, isten bocsássa meg bűnödöt, asszonyod van és nekem is van két szép unokám...

És boldogan csókolgatta a húzódozó két kis fiúgyermeket.

A tanár felesége úrileány volt és nagyon alantasoknak találta az itteni állapotokat, nagyon nyomor-szagúnak ítélte az anyós háztartását. Rosszul érezte magát ebben a környezetben és legjobban szeretett volna innen mielőbb megszabadulni.

Az építőmester nem tudott a dologba belenyugodni. Megpróbálta, hátha az asszonnyal könnyebben boldogul:

— Nézze, kedves sógorasszony — kezdte —, az öcsémmel nem lehet okosan beszélni... Azt hiszem, hogy maga meg fog engem érteni... Arról van szó, hogy ezt a házat, amely közös örökségünk, értékesíteni kellene... A maga férje holmi kegyeletről beszél és megköti magát... Kedves sógorasszony, a dolog a következő: Én az öcsém részét hajlandó vagyok hatvanezer koronáért átvenni és ezt az összeget rövid időn belül, esetleg holnap, vagy ha nagyon sürgős, még ma kifizetni... Tessék elgondolni, hogy ez készpénz és mindjárt ki lesz fizetve... A ház,

becsületuristenemre, sosem hozott volna meg még ötös kamatot sem nekünk... És ez a pénz addig, míg az örökségben ránkmaradt részvények és értékpapírok a hagyatéki eljárás után kezünkhöz kerülnek, bizony nagyon elkel... Vagy talán nincs szükségük pénzre?

Az építőmester beszédközben figyelte az asszony arcát és mindinkább biztos lett a dolgában. Észrevette, hogy az asszony meg van győzve és a dolog menni fog, tehát tovább magyarázott:

— Semmi nehézségbe nem ütközik a dolog... A szerződés is készen van már, csak alá kell írni...

Az asszony beszélt az urával támadó modorban, okosan, meggyőzően. Arra hivatkozott, hogy most is van ellenök végrehajtási eljárás, a fizetésből is van letiltás és a gyerekek cipője rongyos, végül pedig, amikor még mindig ellenkezett a tanár, félig sírva dühösen vágta ki, hogy az az ember, aki már meghalt és aki az ő boldogtalanságuknak is az okozója, most már nem fog tiltakozhatni. A kegyelet pedig frázis.

A tanár beleszédült az asszony kegyetlen érveibe és megadta magát; aláírta a szerződést.

Ezzel aztán el is lett döntve a Stefcsik-ház sorsa. Egy hónap múlva az építőmester felmondott mindenkinek a Stefcsik-házban.

XV.

A Stefcsik-házban is beszéltek arról a nagy gyűlésről, amelyet a szocialisták a Zöldfa-vendéglőben tartottak és amelyen a rendőrség sok munkást le tartóztatott,

— Mert hát hiába, a szegény ember nyugodjon bele a sorsába, a gyűlések semmit sem használnak ... Isten rendelése ellen nem lehet semmit sem csinálni...

— mondta valaki, aki a türelembe beleöregedett és hetenként csak egyszer evett hústételt, ritkán ivott és a feleségét sem csalta meg soha s nem kívánt meg olyasvalamit, ami fogalmai szerint elérhetetlen lett volna számára.

— Isten segítsége nélkül semmire sem megyünk... Már pedig a szocialisták isten ellen vannak... — mondta egy dohánygyári munkásnő, aki a harmadrend buzgó tagja volt és harminc éve hordja már a Tamás-övet szüzessége védelmére.

Az egyik napon Fischer Károly átment Csermákékhöz. Szomorú hírt hozott Matildnak:

Jakab Józsefet elfogta a rendőrség... Izgatás és lázítás vádja alatt áll... Egy-kettőre végeznek vele... A törvény szigorú ...

Matild megrendülve hallgatta Károlyt. úgy érezte, mintha a boldogság lehetősége számára örökre megszűnt volna. Jakab József rabsága az akarat-szabadság meglazulását is jelentette neki. Mert eddig

reménységgel szenvedte el az otthoni csúnya és nyomorteli életet, most azonban tovább nincs miben reménykednie. Eddig egy széplelkű és értékes ember kedvéért megnyugodott örömtelen sorsában, most azonban mindennek vége. Matild agyat és idegetörlő gondokkal gyötörte magát. Mert úgy érezte, hogy Jakab József letartóztatása új fordulatot jelent életében. Minden reménységnek nyakatörését látta benne. Hiszen Jakab József sohasem nyilatkozott még úgy, hogy arra építeni lehetett volna. Matild merészen és elszántan gondolt arra, hogy jövődő éveit gondtalanná, nyomormentessé tegye. Irtózáttal gondolt arra, hogy továbbra is mártírsorsban és nyakába vett krisztusi kereszttel itt sínylődjék nyomorsújtotta szülei rideg és otthontalan környezetében. Harmatra, napsugárra, egy kevés örömrre, az élet egy szebb és megérdemeltebb lehetőségére vágyott és ezért úgy érezte, hajlandó bármily árat is fizetni.

Fischer Károly fáradt szemekkel nézte az elmélyedő leányt. Régen gyötrő asszonyvággyal nézte Matild szép fehér arcát, mély tekintetű, ragyogó és okos szemét, dús hajzatát. Szerelmes szívvel gondolt Matild ölelő karjaira és meleg szép keblére, amelyen kisírhatná gyötrelmes nőinségét. Nagy forró ölelésekre, vad párzó csókokra, isteni, az egész idegrendszer megcibáló szerelemre gondolt és reszketett, belepirult. Az öreg fiatalembert megint megkörnyékezték a hatalmas vágyak. Majd erős akaráttal kijózanította magát és sajgó derékkal arra gondolt, hogy úgy látszik a boldogtalanság szomorú köntöse lesz az, melyet majd a koporsóba is magával visz.

— Nagyon különös emberek vannak... Jakab József is olyan... Ő nem elégszik meg a maga nyo-

morúságával és bajával, de nyakába veszi: a mások baját és nyomorúságát is... Ő a mások élete jobbrafordulásáért dolgozik... És az ilyen embert két-három esztendőre is bezárják ... Mondta Károly, meg nem gondolva azt, hogy ezzel Matild szívét szomorúságba borítja.

A szegény leány fájdalmas érzésekkel gondolt a szenvedőre, aki most bizonyára megkeserített lélekkel mélán gondol reá egy rideg tömlőc mostoha kietlenségében. Borzongva képzelte maga elé, hogy Jakab József életét megrontani, lelkét megtörni, nemes akaratát megölni összeül majd egy komoly bíróság, amely tételes törvények szerint majd szigorúan ítél. Szeretetteljes visszaemlékezéssel gondolt Jakab József gyengéd és kellemes öleléseire, szép tekintetére és ilyenkor sírás fojtogatta a torkát. Évek multán majd mint egy rokkant és béna lelkű embert, kibocsátják. Töprengések és kétkedések között győtrődött Matild. Az egyik pillanatban romantikus érzéssel feltette magában, hogy vár türelmesen és martírmódra és ő lesz az egyetlen és igaz lélek, aki kitart a szenvedő Jakab József mellett. A másik pillanatban azonban már rideg igazságokkal ölte ezeket az érzéseket és teljes nemtörődömséggel, meggondolatlan és vakmerő elhatározással azt hajtogatta, hogy eladja magát. Minden gondolata és minden szenvedése között is azonban mindig felötlött az a terhes kötelességtudat, hogy Jakab Józsefet meg kell mentenie. Hogy miképen, arra nem gondolt. De úgy érezte, hogy erős akarattal, sok utánjárással, sírással, könyörgéssel enyhít majd a fiatalember helyzetén. Összerezzenet amikor Berenczey kegyelmes jutott eszébe. Kellemetlennek, fájónak érezte az erre való reménységet, de nem tudott tőle szabadulni. Bágyadt

sejtelemmel valami kétségbeesett harcra gondolt és előre félt, rettegett a küzdelemtől. Matild nagyon szenvedett.

Károly úgy nézett fel a Csermák-lányra, mint a porban fekvő dervis a szép odaliszkre. Jó, hűséges, odaadó és nagyon előzékeny akart lenni. Tekintete azt mondta: Nézd, én egy nagyon szerencsétlen, szegény fiú vagyok, én melegség nélkül nőttem fel, szemeimet állandóan könnyekkel sötétítette a szenvedés, de én mindazonáltal nagyon tudnám szeretni azt, aki kegyes szánalommal olykor-olykor rám mosolyogna, olykor-olykor szépen rám tekintene... Az én szeretetlen életem nagyon megszépülne.

Szavakban azonban így beszélt:

— Kedves Matildka, ha valaha szüksége lesz reám, én mindig és mindenben rendelkezésére állok... Reám bizalommal számíthat...

Amire igazán gondolt, azt nem merte megmondani. Mindig félszeg természete ez alkalommal is elbátortalanította.

Matild pedig még folyton Berenczey kegyelmesre gondolt. Megkérdezte Károlyt:

— Mondja csak Fischer úr, a Berenczey kegyelmes hatalmas ember a városban?

Károly hirtelenében nem is tudta mit válaszoljon, mert e pillanatban, amikor ő meleg lírai vallo-mással készült Matild elé, egy kissé különösnek találta a kérdést. Kis idő múlva azonban válaszolt:

— Nagyon befolyásos ember... Ő itt a törvény ... Amit ő akar, az történik a bíróságokon ... Ennek megvilágításaképen elmondok magának egy igen érdekes panamát... Az én főnököm, a dús-gazdag fiskális, minden pert megnyer, akármilyen legyen is az... Ez az ember a parcellázáson és az

amerikai perek húzásán kívül ráér arra is, hogy egy helyi lap fején mint főszerkesztő szerepeljen Igaz, hogy soha egy sort sem ír a lapba, de hát ez egy ostoba tradíció. Ezt így szokták meg a tekintély-, jobban mondva a vagyonomádók... Ebben a látszólag főnököm szerkesztése alatt álló lapban egyszer a tulajdonképeni lapszerkesztő egy csúnya telekspekulációs ügyben megtámadta a gseftelő és minden kereskedői tisztességet felrúgó megyéspüspököt ... A cikk általános tetszésben részesült... Az újságíró most már nekibuzdulva és becsületes munkájától sarkalva mind több és több adatot gyűjtött össze és egy nagyon érdekes bokkrétát készített a legközelebbi egyházfőpásztori jubileumra. Mielőtt azonban ezt leadhatta volna, főnököm, a szinekura szerkesztő, felhívatta magához az igazság erejében bízgó fiatalembert. Hogy miket mondott neki, nem tudom. Annyi azonban bizonyos, hogy a püspök személyéről való cikkezések megszűntek. A heves ifjú nagyon szelíd ember lett, limonádé ügyeket írt meg, tyúkperekkel, pletykaságokkal tömte meg a lapot, ő talán ma sem tudja, hogy mi volt az igazi oka annak, hogy cikkező kedvének nyakát szegte egy fensőbb érdek. Ezt csak én tudom. És ha valaha erős ember leszek, én is hasznát veszem annak, amit tudok. És olyat ütök majd, hogy megreszket belé az egész város. Tudja-e, hogy miért kellett hallgatnia az újságírónak? Azért, mert az én gazdám *ügyvédi* érdeke úgy kívánta. Sűrűn járt hozzánk a püspöki titkár... Nem tudtam miért. Egy nap azután főnököm, az izraelita, átment a püspöki rezidenciába. Ott pedig egy oroszországi ízű panamát főztek ki. ígéretet kapott az ügyvéd arra, hogy minden peres ügyében biztosítják neki a szerencsés kimenetelt, ha

a veszedelmes cikkezések elmaradnak. És ez nem is megy olyan nehezen, ha meggondoljuk, hogy Berenczey kegyelmes úr, aki városunkban minden jogi hatóság feje, egyúttal az urak kongregációjának elnöke. Főnököm itt is tett látogatást...

— De hát honnan tudja maga mindezeket? — kérdezte Matild hitetlenül.

Károly mosolyogva felelte:

— Egy ügyvédi írnok mindenről tud, ami az irodában történik, még akkor is, ha azt akarják, hogy ne tudjon semmiről sem... Főnököm ezt egy alkalommal öccsének mondotta el... Na és én a beszélgetést hallottam... Különben az ügyben levelezések is voltak, amikből én az egész ügyet kihámoztam...

Károly nekimelegedve, haragosan és felháborodással iadta elő az esetet. Azután az ő megszokott méla modorában folytatta:

— Lássá aranyos, ha az ember ilyen dolgokat tapasztal, úgy-e, nem csoda, ha nem hisz többé semmi szentben, nem hisz a becsületben, a tisztességben, nem hisz az erkölcsben, mert minduntalan csúnya példákkal kerül szembe... Szegény emberek őszintesége, nevetséges és szomorú fegyver, a ravaszságban és álnokságban zsenivé fejlődött hatalmas urak akaratával szemben... És ha ezekre gondolok, akkor szeretném megsiratni a magam kicsi, sekélyes és tehetetlen akaratörömet, amely még sohasem emelkedett fel annyira sem, hogy a magam életét legalább egy kevésbé megjavítsam...

Károly már nagyon belemelegedett az őszinteségbe és lüktető szívvel, kietlen sorsa minden szomorúságával folytatta vallomásait:

— Lássá Matildka, én nagyon jó, a legjobb ember lennék, ha egy olyan kéz, mint a magáé, néha

napján végigsimítaná az arcom... Ha néha napján bús alkonyati időben együtt könnyezhetnénk a fáradt napsugárban úszó virágos ablak mélyén ... Én nem is tudom kifejezni mi mindent érzek, amikor a boldogságra gondolok, de úgy tudom, hogy valami nagy önzetlenségre vágyom, hogy nagy szükségét érzem annak, hogy legyen miért és kiért élnem... Matildka édes, ha maga megértene engem... Ha maga nem nevetné ki az én félszeg alakomat... én akkor nagyon boldog lennék ...

Matild Jakab Józsefre gondolt, amikor Károly szavainak muzsikáját hallgatta. Matild elmélyedve, nagy harcra, ravasz cselek keresztüvitelére edzette idegeit. Károly könnyörgő pillantásokkal nézte a Csermák-leányt és reménységteljes hittel, bizalommal várta a leány feleletét. Matild tudta, hogy ilyenkor minden magyarázat fájdalmas, Matild kegyes volt az álmodozóval szemben és meleg jószívúséggel mondta:

— Szép érzései nagyon tiszteletreméltók kedves Károly... De úgy-e nem baj, ha most e pillanatban sem igennel, sem nemmel nem felelek?

Károly éhes pillantással nézett Matild okos szemeibe és nővágyó Ínséges érzései megreszketették szívét, amikor arra gondolt, hogy ez a nő az övé lehet és ez a körülmény még talpraállíthatja, egész, akaraterős emberré teheti. E napon megint nekifeküdt könyveinek. És képzelete, forró, izgató színekben festette eléje a vidám, szépséges és öröms jövőt. Szomorú szürke arca bíbortűzben fürdött.

XVI.

Matildnak álmatlan éjszakái voltak. Egy ilyen lázas és a gondok ezreitől gyötört éjszaka után levelet irt Berenczey kegyelmésnek, amelyre egyenruhás inas hozta meg a választ. A táblaelnök várta.

Matild reszketve készülődött a nagy találkozásra. Hajbodorítás közben néha-néha valami kellemetlen előérzetére eszmélt. Amikor teljesen elkészült és meg nézte magát a tükörben, töprengő bátortalansággal, gyáva erőtlenséggel a visszatérésre, a türelmes várakozásra gondolt. Cselekvésképtelen gyöngeség környékezte. Mintán azonban akciós gondolatai unszólo erővel, noszogató bátorítással léptek fel, kábultan csak egy célt követve, reménykedő hittel tért be a táblaelnök palotájába.

Berenczey kegyelmes egy igen érdekes ember volt. Egész személye, itt-ott kiütközően ezüst, de különben feketére festett haja, ápolt és konzervált piroskás arca, mesterkélts fiatalossága, jól szabott ruházata és élesre vasalt nadrágja mind-mind egy a szerelem és nemi gyönyörökért vágyakozó öreg embernek a pusztulás elleni kétségbeesett védekezését mutatta,

A táblaelnök ösztönös, régen magábanvevelt kedveskedő jómodoros udvariassággal fogadta Matildot. Könnyed és szellemes társalgónak mutatkozott. Eleinte egy kissé fölényeskedett, de amikor Matild komoly és okos válaszaiból azt tapasztalta, hogy nem egy átlagos varróleány-intelligenciával van dolga,

nagyon tapintatos és alig észrevehető lendülettel átért a megfelelőbb és alkalmasabb társalgási tónusra.

Matildnak eltűnt a remegése és csatátnyerő eredményre áhítozva, okos terveire gondolt. Ámbár az is igaz, hogy szegény Matild elfelejtette, hogy egy nálánál sokkal okosabb, ezerszer raffináltabb öreg fogalomnyakatekerővel állott szemben.

A kegyelmes a szobáit mutogatta sorra Matildnak. Igen érdekes dolgokat mondott a művészetekről, az örömökről, elhintegetett egy-egy szkeptikus adomát és vidám hitelenségét maró szatírába öltöztetve magasztalhatta. A kegyelmes nagyon kedves, modoros és szellemes úriember volt. Beszélt a nőkről is, akik életét megaranyozták, nevetve dicsérte örömos és önző özvegyességét és szinte gyerekes áradozással magyarázta el, hogy a házassága érdekházasság volt.

— Bár igaz — mondta nevetgélve —, hogy hazánkban minden amúgy is a mi érdekünkben történik, mert, tetszik tudni, én a történelmi osztályhoz tartozom, azonban egy ilyen házasság is sokat jelent az ember életében, sokszor ez csinálja az előmenetelt, a jó összeköttetést, a jó üzleti alkalmakat... Megfordítva mint a szegény embereknél, mert ott ugyebár a bajokat és a nagyobb nyomorúságokat hozza magával ...

Berenczey kegyelmes mindezeket vígan, adomázva, gondtalan jókedvűséggel, néha cinikusan, néha naivkodó huncutkodással adta elő. Végeredményben azonban egy olyan ember benyomását tette, akinek az életben minden jól sikerült, aki rendesen emésztett mindig, akit még véletlenül sem ért az oktalan és buta balsors és akit ilyenformán soha szívének nem talált, mélyebben nem érintett a mások életének tragikus nemsikerülése vagy vigasztalan szomorúsága.

Matild a bizalmas beszélgetés után nekibátorodott és Jakab Józsefről beszélt.

— Kegyelmes uram — kezdte —, ön nagyon is 30 és nagyon is figyelmes velem szemben... Ne tessék azonban rossz néven venni, ha én most látogatásom tulajdonképeni célját megemlítem és a levélben is említett alázatos kérelmemet megismétlem. Mégegy-szer nagyon szépen megkérem, méltóztassék közben-járni az én jóbarátom, Jakab József érdekében.

A táblai elnök elgondolkozott és merengve nézte Matild szép fejét. Íme egy különös leány, aki egy lázongó és börtönbevetett ember érdekében majdnem sirva könyörög. De csak néhány pillanatig tartott ez az elgondolkozása, mint ahogy az a rutinos kártyások sajátsága; megszokott, könnyed modorában válaszolt:

— Ha én fontoskodó ember lennék, akkor azt mondanám, hogy bajos az ügy... Hogy nehezen fog menni... Maga pedig, aki okos leány, nagyon jól tudja, hogy én előttem nincsenek nehézségek, amikor idejött, már biztosan tudta, hogy én segíthetek... És én szeretem is a nyíltságot, szeretem azt, ha szembe nézünk egymással s azért” a leghatározottabban meg-ígérhetem, hogy Jakab József büntetése több semmi-esetre sem lesz, mint amennyit a vizsgálati fogság kitesz... Ez pedig azt hiszem nem lesz ártalmára, mert hisz ez idő alatt angol nyelvet tanul... Bizto-síthatom, hogy Jakab József ügye így jól van el-intézve ...

Matild meglepetéssel hallotta ugyan a kegyelmes szavait, de valahogy nem tudott nekik értéküket meg-illető módon örülni. Tudta azt, hogy nagy dolog az, amit a táblaelnök megígért. Gyanakvó sejtelemmel nézett fel a kegyelmes közömbös arcára és hirtelen félelem fogta el. Borzongva rezzent össze arra a vilá-gos gondolatára, hogy a dolog nem fog a legsimábban

menni, hogy neki ezért még kemény nagy küzdelmekre van kilátása. Majd azután vigasztalni próbálta hirtelen megrémült gondolatait. Naivan, a kegyelmes jóindulatában, becsületességében és szánalmában reménykedve, arra gondolt, hogy ő meg fogja nyerni a kegyelmes kegyes irgalmát, közbenjáró készségét, anélkül, hogy ezért bármit is fizetne. A másik pillanatban azonban már vergődve, tépelődve szédült el a tehetetlenség tudatának kétségbeejtő fájdalmától. úgy érezte, hogy felette mint egy óriási izomgyűrű kegyetlen őrséget áll az őt elveszejtő körülmények sokasága és ő ha akarná is, nem fog tudni menekülni, olyan érzése volt, mintha farkas verembe jutott volna. Undorodott jelen helyzete eddig még ismeretlen, de halványan már is mutakozó csúnya körülményeitől, undorodott a sűrű rajban felé közeledő áligazságoktól, amelyek mind mint megannyi brontesarcú, utálatos kerítő, undorító nyájassággal megkörmökezik. Erőtlenül ült a széken Matild és gyötrelmes helyzetében nagyon, de nagyon megkívánta a jóságos irgalmat, amely forrásvízfrisseséggel üdít. Bágyadt erényrevágyakozással, tisztaságóhajtással menekülni, futni szeretett volna minden régi vonatkozástól, élete minden eddigi vadas és kellemetlen emlékeitől. Lengén, fehérén, röghözkötetlenül igaz és szabad szeretett volna lenni. Azonban halványan megsejtette, hogy ez a vergődése már félig bukás. Ez a bizonytalanság ez már válaszút és itt elegendő egy ingadozó lendület s könnyebben esik majd oda, ahová eredetileg csak az irtózata járt el. Nem akarta magát továbbra, is naiv reményekkel áztatni. És materiálisán fogta fel jelen helyzetét. Megérezte, hogy a kegyelmes közömbösnek látszó arca mögött vad, pázró érzések tombolnak, hogy az öreg, akinek eddig minden jól sikerült, most is biztos a dolgában és képzeletében le-

veti gyöngé blúzát, leoldja a harisnyakötőjét, leszedi az ingét és reszkető ujjait végigremegetti forró testen és lihegő, forrónyálas szájjal szenvedélyesen csókolja a haját, szemét és nyakát. Matildot remegősbe hozta a szemérmes indulatok nagy rajban támadt sokasága. És önkívületlenül, kipirultan, irtózva menekülni akart. Ekkor a kegyelmes hangja zavarta meg kínos gondolataiban:

— Magáért megteszem, aranyos — mondotta —, ha talán — világfelforgató meg sem érdemelne...

Matild udvariasan megköszönte és nagy szórakozottságában banálisan mondta:

— Nagyon hálás leszek ...

A táblaelnök elmosolyodott:

— Valóban?

Azután nevetve tette hozzá:

— Na, majd meglátjuk... Az emberek nem nagyon szoktak hálásak lenni, ez az, amit a leghamarabb elfelejtenek... A hála Kain és Ábel idejéből való, no és hát azóta már annyi sok száz esztendő múlt el, hogy nem is csoda, ha teljesen kiment a divatból...

Matild azután elbúcsúzott. A táblaelnök udvariasan meghajtotta magát és a felé nyújtott kezét megcsókolta.

Mikor az utcára ért, sűrűn szívta magába a friss levegőt és abban a vigasztaló hitben, hogy minden veszedelemtől távol van, menekülve tért be savanyú étel- és csirizszagú, szívet és kedélyt keserítő, szűk és piszkos otthonukba, ahol részeg apja a háziurat, aki „megdöglött” és a „disznó fiát” szidta, mert a jövő elsején ki kell menniök a lakásból. Mint hirtelen kigyúlt világosság támadt fel eszében a kegyetlen „Miért?...” Azért maradjon ő erényes, hogy ez az undorító helyzet keserítse az életét, azért legyen ő

erényes, hogy ezen az átkos helyen megtetvesedjen, elrothadjon? A kegyetlen kérdéssel szemben kereste, görcsös kapaszkodással kutatta a megnyugtató, a vigasztaló igazságot. Hiába. Bátorsága eltespedt a siralmas otthonban. Bauer Marira gondolt, fájlalta sok meddő küzdelemmel terhes életét és teljesen le-történ, védekezésre képtelenül megérezte, hogy minden hiába, az élet acéltörvénye viszi majd magával, mint ahogy az árvíz magával viszi a könnyű, felszínen úszó holmit mindaddig, inig az át nem ázik és el nem süllyed. Most ő is ilyen könnyű holmi, jön az árvíz, viszi magával s ki tudja, tán ő is elsüllyed. Matild nagyon erősen megérezte, hogy most rajta kívül álló erők vezérlik, olyan erők, amelyekkel ő képtelen csatázni, amelyekkel szemben ő csak legyő-zött lehet. És fájdalmas, szívettszorító sírással borult az ételtől maszatos asztalra.

XVII.

A Stefcsik-házban megkezdődtek a hurcolkodások. A rideg és barátságtalan, sűrű nyomort takaró lakásokból előkerültek az ócska lim-lomok, a korhadtt fenyődeszka bútorok, csíkos cihájú pelyhet hullajtó párnák, a ragyás, letöredezett zománcú edények, a tombolán és panorámákban valaha nagy örömmel nyert „dísztárgyak” és káromkodással, sűrű tehetetlenséggel, ezer bosszúsággal, riadalommal és félelemmel megindult egy-egy „minden ingót” tartalmazó és a túlterheltségtől recsegő kis talyiga, amelyet elkeseredett erőlködéssel húzott egy szomorú kis gebe. Elindultak a siralmas bútorok, hogy a velük élő nyomortársaság másutt folytassa gyötrelmes élete ezután következő tragédiáinak sorozatát.

Stefcsikné átköltözött a fia házába. Csermákék pedig egy szomszéd utcában találtak lakást, amiért Csermák nagyon káromkodott, mert szerinte elvesztette a legjobb kuncaftjait.

A Stefcsdk-házból való kiköltözés óta Matild nagyon sokszor merengett el sivár kilátással kecsegtető jövendőjén. És nagyon sokszor akaratlanul is visszagondolt Berenczey kegyelmes kényelmes és káprázatosan előkelő pompás lakására. A jómód boldogsága szédítette, a nyugalmas szépség csábítgatta és néha megriadtan, néha nekiszántan gondolt egy pompás, puha és meleg szép saját lakásra. Nap-

hosszat álmodozott Matild. Most nagyon nehéznek érezte a lábát, amikor a varrógépet hajtotta és elrémült attól a gondolattól, hogy még tíz vagy húsz esztendeig is folyton ennél a gépnél gyötrődjön, elrémült, amikor megjelent képzeletében a munkában megfonnyadt jövőző ábrázata, fakószínű, könnyes, a petróleumlámpa utálatos sárgaságától félvakká gyengült szeme, a görnyedésektől süppedt, homorú melle... Borzalom! Minden más szebb ennél... még ha erkölcstelen és ... sügta valami alulról izgató régi gondolat. Máskor megrezzenve eszmélt fel kábulatából és úgy érezte, mintha rossz érzés gyötörné, mert valami bűnös dolgot kívánt meg, amiért nagyon, de nagyon meg kell majd lakolnia. Ebben az időben beteges tünetet öltött nála a nyomorirtózat és önzővé szigetelődött egész egyénisége.

Egy napon a kegyelmes csokor kíséretében levelet küldött neki, amelyben fontos megbeszélések ürügye alatt uzsonára hívta meg. Matild ekkor már nyugodtan és elszántan ment fel a táblaelnök palotájába. Nagyon keveset gondolt most Jakab Józsefre, sőt úgy érezte, hogy eltávolodott tőle, nincs hozzá semmi más jó érzése, mint az a szájalma, amely rossz sorsában megilleti. Meg fogja menteni a súlyos büntetéstől, de ez azután minden.

A kegyelmes fokozottabb kedveskedéssel és nagyon figyelmes udvariassággal fogadta Matildot. Az előkelően szervírozott uzsonánál folyton unszolta, kínálgatta, mulattatta és kedveskedett neki. Sok mindenről elbeszélgetett.

— Csúnya életű emberek — mondotta egy ízben — megérdemlik, hogy komisz sorsban éljenek, mert ha soha egy kézlegyintést, egy vállrándítást sem

tesznek a maguk érdekében, akkor ez annak a jele, hogy elégedettek... Akik nem ismerik fel a szabad szépségek, a végtelen örömök, a határtalan gyönyörűségek buján kínákozó sokaságát, azok nem is érdemesek reá...

Matild itt egy percre újra az asztalosra gondolt és szelíd visszaemlékezéssel mélán jegyezte meg:

— Jakab József azok közé tartozott, akik az általános boldogságot akarják...

A táblaelnök mosolygott.

— Igen akarják, csak a baj az, hogy rossz a mód, ahogy ők akarják... Mert ha valaki nyíltan akar valami olyast, ami a fennálló állapottal ellenkező, az forradalmár, azt a törvények szigorúsága börtönre ítéli... Okos emberek a saját érdekükben tesznek mindent... Okos emberek nem tartoznak azok közé, akik mások miatt börtönbüntetést szenvednek el... Azok karriert csinálnak, azok szépen élnek...

A kegyelmes úr itt észrevette, hogy ez nem helyes beszéd egy táblaelnök részéről. Azután sűrűn töltögette Matild poharába a finom francia pezsgőt. Matild kábulva, szédülve érezte, hogy itt fog maradni. Itt, ahol süppedő szőnyegek, kényelmes kerevetek, ölelő fotelek és a jómód ezer és ezer apró figyelmessége veszi körül. Itt nem érzi azt az undorító büzt, amely harmatos leánysága legszebb éveit keserítette meg, itt nincs durva káromkodás, nincs fésületlen maszatos kölyök, részeg anya, káromkodás és ütlegek nyomán kélt állati sikoly, itt éterivé finomodott a lebegő, szép és hívogatóan kellemes minden. Matild visszagondolt arra, hogy amikor egyszer régen nagyon szerelmes volt, odaadott mindent, ami csak értékes volt benne s akkor jutalma egy csúf megcsalás, egy rettenetes szégyen volt. Most fel-

emelkedhetik, most megszépülhet letaposott, lenézett élete. Szeretője lesz az öreg kegyelmesnek, érzi, tudja, hiszen ez elől nem menekülhet, mert megkívánta az emberi életet, a zavartalan derűt, túlesik egy kellemtelen érzésen, de azután jön a jólét, & gondtalanság — a nyugalom. Matild nem vergődött többé, mert most az volt a hite, hogy minden úgy van jól, ahogyan azt ő látja.

A kegyelmes csevegett, viccelt és bizalmaskodott. Közbe-közbe elkapta a kezét és mohón csókolgatta. Matild túrte és megadással gondolt az elkerülhetetlen jövőre. Egy pillanatra Jakab Józsira is gondolt. De itt a jólét ölén nagyon hamar elillant ez az emlékezés. Elszállt, mint ahogy elillantak a forró levegőben a kegyelmes drága szivarjának füstkarikái. Később fájdalmas visszaemlékezéssel és önmaga lebecsüléssel szégyenére gondolt és megállapította, hogy az asztalos nem vészit vele semmit.

Alkonyattáján a táblaelnök sárga, vérpiros, bordó és tejfehér rózsák egész tömegét szórta elé és áradozva, ömlengve, túlizzó nemi vágytól tüzelten borult az ölébe. Hímgyötrelemmel, nyöszörgő féktelen érzékiséggel ölelte át és vad, erőszakos, harapva csókokkal zárta le az érett testű karjai közt ezer izgalomtól vonagló Matild forró ajakát. Matild az éjszakát a kegyelmes palotájában töltötte.

XVIII.

Jakab Józsefnek egy idő óta teljesen megváltozott fogságbeli helyzete, amit ő nem tudott mire magyarázni. Megengedték neki az újságolvasást, könyveit is szabadon választhatta meg, általában meglepő kedvezményeket élvezett, pedig az első időkben az elképzelhető legembertelenebbül bántak vele. Első éjszakái gyötrellemmel és szenvedéssel voltak tele. Nagyon sötét és fájdalmas gondok izgatták. Később azonban nekifeküdt a nyelvtanoknak és páratlan szorgalommal, kitartóan nyelvek tanulásával töltötte el idejét.

Egy alkalommal az ügyész fogházvizsgálatot tartott és őt is meglátogatta. E napon egyáltalán nem volt hozzá szigorú és pökhendi, mint a kihallgatások idején. Hivatalosan a panaszai iránt érdeklődött. Azután fontoskodva és rejtélyesen jegyezte meg:

Jakab József, maga nagyon szerencsés fickó ... A kegyelmes úr érdeklődik maga iránt... És az ő rendelkezése folytán élvezzi maga azokat a kedvezményeket, amelyeket még soha senki sem élvezett ebben a fogházban...

Jakab József összerezsent és rossz sejtelemmel gondolt Matildra. Egy virágcsokorra emlékezett és magának sem merte megvallani, ami most hirtelen eszébe ötlött.

Egyáltalán nem volt meglepve, amikor megtudta,

hogy a büntetése a vizsgálati fogsággal kitöltöttek vétetett, igaz ugyan az is, hogy az már akkor nyolc hónapot tett ki. Nem tudott a szabadságának úgy örülni, mint ahogy ő azt fogsága leggyötrelmesebb idejében elképzelte.

Erőtllenül lépett ki a fogház kapuján és bágyadtan ült egy padra a főtér parkjában. Különös elmélázzással nézegette a gyepszőnyegek között kanyargó homokos utón ödöngő vérszegény asszonyok sápadtan bágyadt arcát, száналommal nézte csókra nem kívánatos vértelen ajakukat. Minden, ami most elé került, tespedés, erőtlenség, élhetetlenség, gyámoltalanság és tehetetlenség volt. Lendületet, mozgást, frisseséget, erőt nem látott többé sehol. úgy vonultak el most a képek a börtön levegőjétől elgyengült káprázó szemei előtt, mint bárgyú, fáradt búcsúmenetek szomorú, bántó valósága. Lehet — gondolta —, hogy ez nálam csak egy tespedt állapot, egy lelki bágyadtság. Különösnek találta, hogy amíg ő és vele együtt sok ezren keserű sorsban töltötték el boldogtalan idejét a büntetésnek, addig idekűnn minden haladt a maga medrében. Itt kűnn bogozódott az érdekek ezer szála: a főispán maffia-szövetkezete bizonyára összeírta azon kishivatalnokok fekete listáját, akik az elmúlt választásnál ellenzéki jelöltre mertek szavazni és akik majd azért keservesen bűnhődni fognak. Az ügyvédek friss pénzeket szereztek egy-egy jókilátású parcellázáshoz. A kis iparvállalatok nagy szubvencióért dolgoztak és az egymás hátán kapaszkodó polgárok egyrészének bizonyára sikerült valami jó állami munkához jutni, amelynél olcsó munkaerővel és komisz anyaggal vagyont lehet szerezni. A nagy panamák morzsájából itt is lecsípett egy-egy élelmes moralista. Jakab

Józsefet nyolchavi elzáratása egy kissé elfárasztotta ugyan, idegrendszerét megviselte, de eszének frissességét nem tudta megtompítani. A kerti padon ülve végiggondolta Jakab József a társadalmi élet minden kaotikus félszogségét, minden brutális igazságtalanságát és becstelenségét és régi lázongó hite megerősödött. A börtön sok tekintetben erőgyűjtés volt számára, most már csak a lendület hiányzott, amely megindítsa benne a legmagasztosabb energiát.

— Kezdjen ki az élet — mondotta önmagának —, mutasson nekem tükröt minden rossz oldaláról, sűrítse felém a fájdalmak esszenciáját ée a szenvedés megadja nekem azt a lendületet, mely gigászi erők mozgatója lesz majd bennem...

Tudta, érezte, hogy nincs elveszve, hogy energiái megizmosodtak, ha egy kis időre még tán a börtön deprimáló hatása alatt is áll. Érezte, hogy aki olyan eleven, olyan kiáltóan színes mivoltukban látja meg a társadalmi igazságtalanságokat és aki olyan őszintén, egész lelkével tud rajtuk felháborodni, az csakis forradalmár lehet, az nem züllhet le becstelen, jutalmakat hajszoló érdekszövetkezetek bűnösen aljas körébe. Most még fáradt, még a börtönszag sokszor bántóan felécsap, de érzi, hogy rövid időn belül meg fogja mozgatni a megállott szíveket. Gyönyörű nap-sugaras időkre áhítozott, amikor naggyá, óriássá nőnek lelkében a megérzett igazságok, amikor szive minden forróságával tudja kitergetni szocialista megérzéseit, amikor lírás szívveréssel tud majd keserűséget és tespedést, reménytelenséget és kétségbeesést gyilkoló vigasztalást buzogtatni az ingadozó kedélyek hervadt gyökerére. Vére minden legkisebb megmozdulása, idegeinek minden legcsendesebb lendülete is azt a nagy kötelességét juttatta eszébe, amely őt odasodorta az egész szív és egész lélek

embereinek cselekvő tömegéhez. Most érezte, hogy neki nagyon sietős az útja, hogy neki nem szabad megállania, neki előre és mindig előre kell mennie, nem állhat meg egyéni bánata, sérelme jelentéktelenségénél, ő most egy hatalmas nagy fizikai igazság törvényszerűségét szolgálja és most az rendelkezik vele kis egyéni körülményeinél nagyobb és hatalmasabb cél érdekében, ő van most a hullám tetején, az ő torkán kell, hogy kibödjön a viharlárma. Itt nincs válogatás, itt nincs kitérő gyávaság, itt a kötelességnél is nagyobb valami a mozgató: a fizikai törvényszerűség.

Alkonyattájban a Stefcsik-ház felé indult. A Stefcsik-ház, amely múzeuma volt a nyomorsorsok szívbevágó különösségeinek, még mindig a régi érdekességgel élt képzeletében. Ez a szürke, komor ház mindig valami óriási nyúzott és az örök fájdalomban eltorzult színtelen, síró asszonyi ábrázatot juttatott az eszébe. A házba épp akkor tértek be az új vasgyár nehéz járású és hajlotthatú munkásai. A háznak azon az oldalán, ahol valaha Stefcsik lakott, most egy korcsma lett helyezve, amelybe sok esetlen, darabos munkásember alkoholszomjúsággal tódult befelé. Jakab József eddig még nem tudta, hogy mi történt a Stefcsik-házban és idegenül nézett szét az udvarban, ahol most még ridegebb, még szomorúbb lett minden. A csikorgó lépcsőkön tompa, nehézkes csoszogással kapaszkodtak fel a holtfáradt acélgyári munkások, akiknek ráncos nyakára bántó piszkos sávot festett a szénporral egybevegyült veríték, akiknek kormos arcában fájdalmasan szomorú volt az álmoságtól pislogó fehér szem. Fáradtan nyögve igyekeztek fel a koravén és rongyokba öltözött szegletesarcú munkásasszonyok és a csenevész gyerekek, akik között olyik sziszegve tapogatta a munkavezető keze nyo-

mán kelt kékaláfutásos durva ütés nyomait. Itt-ott egy mosdatlan és fésületlen kisleány, vagy pedig rongyos ruhájú iskolaköteles fiú pálinkásüveggel szaladt fel az emeletre.

A Stefcsik-ház mostani kinézése a legsűrűbb és a legkétségbeejtőbb nyomorúságot mutatta. Az emberek bizalmatlanul, szemszegletből néztek ki az ablakon Jakab Józsefre, Egy öregebb munkásember szoba is elegyedett vele:

— Mi járatban van, jó uram?

Jakab József megmondta, hogy kit keres.

— Hiszen — mondta az öreg — nem jó helyen jár itt uram... Ebben a házban már négy hónapja a gyehenások laknak...

Jakab József nem értette:

— Kik azok a gyehenások? — kérdezte. Az öreg kesernyés mosolyra torzította az arcát és nagy, nehéz kezét a gyár felé lendítette:

— Hát az acélgyár robotosai... A pondrók... A rongy nép ... A gyehenások, ahogy az utcában hívják őket...

Jakab József enyhíteni akarta az öreg megvető rosszindulatát és szelíden jegyezte meg:

— Nem szabad a testvéreinkről ilyen csúnyán nyilatkozni...

— De bizony piszok nép ez ecsém — mondta indulatosan az öreg —, ki horvát, ki rác, ki meg oláh és rutén, meg más nyavalya... Azért hozták őket ide, hogy leszorítsák a munkabért... És dolgozik is ez a szemét bagóért... A tisztességes magyar ember nem tud miattok boldogulni... Már csak én ismerem az embereket...

Azután morogva és köszönés nélkül tért be az egyik odúba, ahonnan egy ráncosképű, keserű, gyűlölködőarcú asszony kiabált kifelé:

— Vén korhely, betérhetnél már... Akárki spiónnal szóba állsz... Ki tudja, nem-e a veszedet akarja ... Le is út fel is út, menjen az úr a dolgára... Nem szégyell magát, hogy szegény emberekre pályázik?...

Jakab Józsefnek nagyon a szívére ment ez a durva gyanúsítás és megállapította, hogy nagyon szomorú, helyzet és a nyomornak igen ingatag állomása az, amelyben még kényeret is alig alamizsnázó munkaalkalmat ilyen félve a durvaságig menő elkeseredettséggel védenek meg ezek az elember-telenedett lények. Hol vannak még ezek a világos gondolat szépségétől, hol vannak még ezek a megismerésnek attól a legprimitívebb lépcsőjétől, amelyben már legalább maguknak meg merik mondani, hogy az én munkám több bért is érdemel, én húst is szeretnék enni a málékenyér mellé. Ilyen gondolatokkal tért be az új korcsmába, amely hagyma, sózott hal, pálinka és kapcabúzzal volt tele. A durva pipadohány sűrű fojtogató füstje pedig ott imbolygott a homályos függőlámpa körül. Két deci bort rendelt és leült az ivóban. Ott ödögött előtte már egy-két elázott munkás lármázva, káromkodva, a söntés körül pedig sűrű tömegben tolongott vagy harminc ember. A vendéglősné a kontókönyvbe jegyeztetett, míg férje serényen töltögette a durva krumplipálinkát a hosszúnyakú üvegekbe. Egy esetlen munkás Jakab felé köszönt, némelyik pedig amúgy szemszögletből haragos gyanakodással nézett rá, Jakab József megértő szemmel nézte ezt a reménytelen állati sorsban élő esetlen tömeget. Képzületében egymás mellé állította az ilyen munkás alakját egy kifogástalan szabású angol ruhába öltözött és jólétben élő kultúremler kellemes megjelenésével, egymás mellé állította a gyári munkásnőt

és a francia divat legkifinomultabb ízlésével felöltöztetett úri hölgyet és úgy érezte, hogy ez az ellentét a leglázítóbb vádirata lenne az osztálytársadalomnak. Gyötörték a fájdalmas összehasonlítások és a rideg igazság nyugtalan érzéseket ültetett el agyában. Minden legapróbb impresszió az új igazság szárbaszökését gyámolította, minden szomorú diszsonancia egy új lázadás forrását küldte a szívére.

Gál István reszkető öreges hangjára neszelt fel elmélyedéséből. A tanító, aki egész életében a kötelességek fanatikusa volt, öreg korára tiszta látással megverten mélységes életutálatba merült. Olyan lapokat olvasott, amelyekre azelőtt rá sem nézett, olyan kijelentései voltak, amelyekben valaha viharos szenvedéllyel tudott felháborodni. De megártott neki ez a hirtelen nagy igazságmeglátás. Nem bírta el józan ésszel. És aki egész életén keresztül mintáember volt, aki a „haza” fogalmával lakott jól, most a jubileum óta ivásnak adta a fejét. Sokszor egész éjszakákat töltött el lebujból lebujba kóborolva. Kisiparosokkal és munkásemberekkel mulatott, szidta a kormányt, a minisztereket, a papokat és a városi vezetőséget. Nagyon keserű sors lett az ő derűtlen öregsége.

Gál István csendesen, mint ahogy a régi ismerősök szokták, leült Jakab József mellé és pálinkát rendelt.

— Én már pálinkát iszom... Már itt tartok az utolsó stációnál...

Azután, amikor ivott, csendesen beszélni kezdett:

— Én tudom, hogy maga most szabadult ki... Nagyon szomorú a szeme pillantása... Hát hiszen a börtön az a legerősebb embert is megviseli... Én ott voltam az utolsó tárgyaláson... Én hiszek magának

fiatalember... Nagyon szép, nagy dolog volt az, amikor a bírának olyan okosan, olyan bátran megmondta az igazságot... A lelkem majd kiszakadt az indulattól.

— Nem jól teszi — mondta Jakab József, amikor látta, hogy a tanító a pálinka után nyúl —, hogy intellingens ember létére gyilkos alkoholt iszik... Öregségében önnek keresni kellene, szép és megnyugtató foglalkozást, amiben kellemesen telnének napjai...

— Tévedésben van barátom — mondta Gál István —, én a pálinkával is vigasztalódom... Néha olyan boldog mámorba merülök, hogy úgy érzem, még tudnék egy új életet kezdeni, egy szebbet, egy igazabbat, de ha kijózanodom, akkor csak azt érzem, hogy nagyon Öreg vagyok és hogy eddig rosszul éltem... És amióta a leányom is itthagyt, hát azóta én nagyon boldogtalan vagyok...

A tanító a piszkos utcára nézett, amelyre lassan szállt le az éj sötétsége és amelyben sután és ritmus-talanul húzódott el valamely görnyedt ember fáradt alakja.

Azután komoran folytatta:

— Amíg maga szenvedett, addig itt szomorú dolgok történtek... A Stefcsik-házat megvette az acélgyár... Csatlós né a szegényházba ment...

Jakab József megérezte, hogy az a leány már elveszett számára, de azért megkérdezte:

— Hát Csermák Matild? Hol van?... Mi történt vele?

A tanító megvetően legyintett a kezével:

— Elzüllött... Berenczey kegyelmesnek a szertője lett...

Jakab József fájdalmában összecsikorgatta a

fogát, de aztán nyugalmat színlelve, reszketve és az indulatoktól gyötörtén bár, szédülve hallgatta Gál Istvánt...

— ... de az öreg, úgy látszik, megcsömörödött, mert a múlt hónapban elutazott Olaszországba... Matild pedig feleségül fog menni Fischer Károlyhoz, akit a kegyelmes közbenjárása folytán Gátfőre végrehajtnak neveztek ki... A kegyelmes metresze, most majd felesége lesz ennek a szerencsétlen fiúnak, aki még így is nagyon boldognak hiszi magát... Nem lett volna belőle soha egész ember, ha a kegyelmes fel nem támogatja férjnek... A leánynak pedig azt hiszem nem lehet semmi kifogása, egy ilyen házasság még mindig jobb, mint ami aztán jöhetett volna.

Az asztalos nagyon szenvedett. A most hallott dolgok szenzációképen hatottak reá. Tudta, hogy a tanító nem pletykahordó ember. Most nem volt képes hirtelen támadt sok kínzó gondolatát rendezni. Egyet azonban egész bizonyossággal érzett, hogy akárhogy is fáj neki ez a csapás, nem szabad, hogy mélyebben érje őt. Sőt meg kell, hogy erősítse benne az egész, a tettekhez kész forradalmi lelket. Lázasan fájdalom sajogtatta a csontjait, de Matilddal szemben, akit ő most már örökre elveszített, semmi neheztelő, semmi vádoló érzése nem volt, sőt valami megértéssel teli mélységes szánalmat érzett. Egy nagy tragédia folytonos megismétlődésének az egyik kicsi numerusát látta ebben is. Mert ahol milliók szenvedésén épül fel minden, ott elenyészően csekély valami egy proletárlegény vagy egy proletárleány szívfájdalma, boldogtalansága. De viharos könnyörtelenséggel sírt végig lelkén megrablottsága tudata mégis és úgy érezte, hogy immár kihalt belőle az ingadozásnak, a tétovázásnak a legutolsó marad-

ványa is. Hajthatatlanná, acélossá merevítette akaratát a brutálisan mellének támadó igazságtalanság. Most agyatszárító, kétségbeesett bizonyossággal tudta, hogy mi az, ha az embernek semmije és senkije sincsen, most tépő kegyetlenséggel fáj belé szívébe rideg és konok nincsetlensége. Megrázták a vérét forraló és sebesen iramló indulatok és kipirultán fátyolos szemével a jövőndőt, harcos életét látta megelevenedni. Látta, hogy nyugtalan nagy igazság-óhajtása és szabadságvágya úzi, hajtja előre, neki a kemény kínai falaknak, a becstelen érdekek életkésérítő áligazságainak, a hamis erkölcsnek és mindennek, ami okozója, hogy a földön boldogtalan emberek milliói nyugös sorsban tengetik szürke életüket. Erősnek, harcra edzettnek érezte magát, a fájdalom megszerezte neki azt a lendületet, mely kivetette őt a hétköznapi vérmérsékletűek illendő állapotából.

Gál István iszogott és csak félszemmel nézett oda néha-néha az önmagával viaskodó Jakab Józsefre.

Az asztalos egy pillanatra Parisra, az élet legszébb és legkifinomultabb szigetére, Rómára, a művészetek városára és Londonra, a nagy emberrengeteget magába ölelő bábelre gondolt és a hívogató sok millió villanyfényben fürdette a lelkét, az emberivé fejlődött kultúrhelyek kívánatos megállapodottsága izgatta.

— Mily jó lehetne mostan — gondolta — a nagy bulvárdok lármás tömkelegében elmerülni, milyen enyhe gyönyörűség lenne most sok millió idegen ember között kószálni, küzdeni, fáradni és emelkedni, emberré fejlődni, szépnek, okosnak és boldognak lenni...

Egy részeg: munkás végigvágódott a korcsmapadlón.

Jakab József összerezzen. Itthon volt újra és tudta, hogy mától fogva neki nem a maga életét, de a küldetése, a fizikai törvényszerűség ráparancsolta kötelességét kell élnie. A tömegfájdalom belésűrűsödött, a jajkiáltás, amely megreszketteti majd az aljas érdekek jól megalapozott bagolyvárait, az ő torkán fog kibőrdülni, ő fogja majd megmondani, hogy mit akarnak a gyehenások, a pondrók, a szemét népek, ki fogja mondani, még ha a szíve is kiszakad belé.

Élete legszomorúbb napján a Stefcsik-ház korcsmájában a részeg gyehenások között, Jakab József forradalmárrá magasztosult!